

บทที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาคติชาวบ้านมีขั้นตอนต่าง ๆ 6 ขั้นตอนดังกล่าวแล้วในบทที่ 3 เมื่อได้รวบรวมข้อมูล จำแนกข้อมูล จัดหมวดหมู่ แล้ว ขั้นตอนต่อไปซึ่งเป็นขั้นที่สำคัญ คือ การศึกษาข้อมูลในเชิงต่าง ๆ การวิจัยคุณค่า และการนำไปใช้ ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีหลายวิธีด้วยกันขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้ศึกษา เช่น นักวรรณคดีก็จะศึกษาคติชาวบ้านในแง่ของวรรณกรรมหรือในแง่ที่ถือว่าคติชาวบ้านเป็นต้นกำเนิดของวรรณคดีที่สำคัญของชาติ นักประวัติศาสตร์ก็อาจศึกษาคติชาวบ้านเพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ นักมานุษยวิทยาจะพิจารณาคติชาวบ้านในแง่ที่เป็นอัตชีวประวัติของชาวบ้านเอง ซึ่งจะช่วยให้ผู้ศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์วิทยาได้มองเห็นและเข้าใจ วัฒนธรรมของบุคคลในอดีตจากข้อมูลเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี ส่วนนักจิตวิทยาจะใช้คติชาวบ้านให้เป็นประโยชน์ในด้านที่เกี่ยวกับการศึกษารวบรวมความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้าน ซึ่งจะเป็นเรื่องสำคัญที่ช่วยในการวิเคราะห์จิตวิทยาของสังคมและเอกัตบุคคล สำหรับนักวิชาการจะถือว่า คติชาวบ้านอาจนำมาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร และช่วยให้หลักสูตรสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้นการศึกษาคติชาวบ้านอาจศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ กัน และได้ประโยชน์ต่าง ๆ กันตามความมุ่งหมายของผู้ศึกษา¹

โดยทั่วไปแล้วการศึกษาคติชาวบ้านแต่ละประเภทจะมีรายละเอียดแตกต่างกันไป แนวการศึกษาอาจมีดังนี้

1. วิเคราะห์คุณค่าเชิงต่าง ๆ เช่น
  - 1.1 คุณค่าด้านให้ความบันเทิง
  - 1.2 คุณค่าในเชิงปลูกฝังความประพฤติ, และค่านิยมของสังคม
  - 1.3 คุณค่าในด้านเป็นระเบียบแบบแผนของสังคม
  - 1.4 คุณค่าในด้านสะท้อนภาพสังคมในสมัยนั้น

ฯลฯ

¹ Alan Dundes, "Ways of Studying Folklore". *American Folklore*, p.41.

2. วิเคราะห์ทัศนชาวนบ้านโดยใช้ศาสตร์แขนงอื่นประกอบ เช่น
  - 2.1 จิตวิทยา
  - 2.2 สังคมวิทยา
  - 2.3 วรรณคดี

ฯลฯ

3. ศึกษาเชิงเปรียบเทียบในเนื้อหาทัศนชาวนบ้านประเภทเดียวกัน แต่ต่างพื้นภูมิกันว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

4. ศึกษาเหตุผลการยอมรับทัศนชาวนบ้านของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งว่ามีเหตุผลหรือไม่อย่างไร ในข้อนี้ต้องอาศัยหลักเกณฑ์ทางสถิติเข้ามาช่วยด้วย

อย่างไรก็ตามข้อมูลต่างประเภทกันอาจมีวิธีการวิเคราะห์ที่น้อยๆแตกต่างกันไปบ้าง ดังนั้นจะให้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นประเภท ๆ ไป โดยสังเขปตามลำดับดังนี้

ปริศนาคำทาย

เราสามารถวิเคราะห์ปริศนาคำทายในด้านต่าง ๆ คือ

1. ในด้านคุณค่า

1.1 เป็นเครื่องให้ความบันเทิงเพลิดเพลิน โดยปกติเมื่อว่างงานตอนเย็นชาวชนบทจะมีลานบ้านกว้าง ๆ เดินไปมาหาสู่กัน ชาวบ้านจะมาล้อมวงคุยกัน¹ ผู้ใหญ่ก็อาจทายปริศนากันเหมือนกัน แต่ในหมู่เด็กจะนิยมมากกว่า

1.2 เป็นการฝึกสมองฝึกความคิด ปริศนาบางบทคำตอบไม่ตอบตรง ๆ ต้องคิด และใช้เชาวน์ เช่น

ผ้าเช็ดหน้าสี่มุม ตัดออกหนึ่งมุมเหลือกี่มุม (5 มุม)

คนที่ใส่แว่นตาดำ เกี่ยวกับอะไร (หู)

พระอะไรจูบผู้หญิงได้ (พระเอก)

ต้นอะไรมีสองกอ (ต้นกก)

บ้านเมืองเราอะไรครอบครอง² (สะพาน)

ฯลฯ

¹ สิ่งแวดล้อมในอดีตและปัจจุบันย่อมแตกต่างกัน ในอดีตไม่มีเครื่องผ่อนใจอย่างอื่นไม่มีวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ฯลฯ เย็นลงหรือยามว่างจึงต้องอาศัยคึกคึกชาวนบ้านประเภทต่างๆ เป็นเครื่องให้ความเพลิดเพลินตามโอกาส

² ขอให้ระลึกว่า เป็นการทายด้วยคำพูด และปกติการพูดอาจพูดคำควบกล้ำ รล ไม่ชัดเจนฟังไม่ทราบว่าครอบครองหรือครอบคลอง แน่.

1.3 เป็นการฝึกความสังเกต คนตั้งปริศนา และคนทายปริศนา ต้องมีความช่างสังเกต สิ่งแวดล้อมรอบตัว มีการสังเกตและเปรียบเทียบ คนตั้งปริศนาก็ต้องสังเกตและเปรียบเทียบได้ดี คนทายก็ต้องมีความสังเกตด้วย ดังนี้

- อะไรเอ๋ย กางเท้ากระด้าง เมื่อฝนตกแดดออก หุบเท้ากระบอก เมื่อแดดไม่ออกหรือฝนไม่ตก (ร่ม)
- อะไรเอ๋ย ต้นเท่านิ้วก้อย พระยาขึ้นบร้อยก็ไม่หัก (พริก)
- อะไรเอ๋ย ต้นเท่าลำหอก เก็บดอกไปขาย (โสน)
- อะไรเอ๋ย ข้างนอกสุกใส ข้างในเป็นโพรง (มะเดื่อ)

ผู้ตั้งปริศนาต้องเป็นผู้ที่สังเกต และเข้าใจเปรียบเทียบ บางทีก็เป็นการนำสิ่งอื่นมาเปรียบเทียบแทน (Metaphor) ดังนี้

- นกกระปูดตาแดง น้ำแห้งก็ตาย (ตะเกียงน้ำมัน)
- เด็กดำนอนมุ้งขาว เรือนปั้นหยา ทาสีเขียว (น้อยหน้า)
- อะไรเอ๋ย หน้าสั้น พันขาว หางยาววาเดียว (จอบ)
- เหล็กแดงแยงโหยได้ต้นหญ้า คนทั้งพารามาหาเหล็กแดง (ขมื่น)

ฯลฯ

ฝ่ายผู้ทายปริศนาก็ต้องเป็นคนช่างสังเกตด้วยเช่นกัน จึงจะทายถูก

2. ปริศนาคำทายบางบทเป็นเครื่องสะท้อนสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ เช่น

- สูงเตี้ยจ้งเกิดลูกตางหัว สูงเตี้ยงัวเกิดลูกตางข้าง (กล้วย, ข้าวโพด)
- อะไรเอ๋ย สองขาเดินมาหลังคามุงจาก (ไก่)
- สองขาหับ ขยับขาเข้า มือหนึ่งเกา มือหนึ่งแกวก (คนทอผ้า)
- อะไรเอ๋ย หล่นดังตูป แมลงวันโห้ฮิ้ว (อุจจาระ)
- อะไรเอ๋ย บั้นให้แข็ง แยกเข้าหว่างขา (หางโจงกระเบน)
- สีสายยานโตงเตง ข้างนอกร้องเพลง ข้างในร้องไห้ (กล่อมเด็กในเปล)

ฯลฯ

สูงเตี้ยจ้ง เกิดลูกตางหัว สูงเตี้ยงัวเกิดลูกตางข้าง เป็นปริศนาคำทายของภาคเหนือที่ใช้สัตว์พาหนะวัวและช้างมาเปรียบเทียบ เนื่องจากทางภาคเหนือมีวัวและช้างมาก โดยเฉพาะช้างใช้สำหรับลากซุง เพราะคนทางภาคเหนือมีอาชีพทำป่าไม้กันมากด้วยในขณะที่ภาคอื่นๆไม่มี

อะไรเอ๋ย สองขาเดินมาหลังคามุงจาก เป็นปริศนาที่ช่วยให้ทราบเกี่ยวกับบ้านเรือนของ
ราษฎร ี่ให้เข้าใจว่าบ้านเรือนของคนในอดีตใช้จากมุงหลังคา ในขณะที่ปัจจุบันบ้านเรือนของคน
ส่วนใหญ่ใช้วัสดุอื่นแทนจาก ในอนาคตอาจไม่มีบ้านที่มุงจากเลย ปริศนาจึงช่วยให้คนรุ่นหลังทราบ
ว่าในอดีตใช้จากมุงหลังคาบ้าน เช่นเดียวกับ ปริศนาคำทายที่ว่า อะไรเอ๋ย หล่นดังดู้บ แมลงวันให้ฮิ้ว
ซึ่งคำตอบ คือ อุจจาระ แสดงถึงสภาพของส้วมในอดีตว่าต้องไม่ใช่ส้วมซึม เป็นส้วมหลุม แมลงวัน
จึงให้ฮิ้วได้เป็นต้น

3. ปริศนาคำทาย มักคล้องจองกัน เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า คนไทยเป็นคน
เจ้าบทเจ้ากลอน เช่น

อะไรเอ๋ย มาจากเมืองนอก ี่ไม่ออกเอาไม้เคาะ (ได้จุดไฟ)

ไอ้ไทรหา เสตั้นเดินมา หลังคายกรง (สุนัข)

ไอ้ไทรหา แปะดินเจ้าปิ่นขึ้นทางช่อง ส่งเสียงร่ำร้องโหยปากไห ต้องชอกช้ำระกำใจ
ตัวกูจะบรรลัยด้วยน้ำเกลือ (ปูเค็ม หรือ ปูเปียว)

ไอ้ไทรหา หน้าแล้งเข้าถ้า หน้าน้ำเที่ยวจร ัวม้วยเหมือนมอญ นามกรว่าไทร (หอยโข่ง)

ฯลฯ

4. ปริศนาคำทายบางบท เป็นการให้ความรู้ทางอ้อม ดังตัวอย่างเช่น ความรู้ทาง
ธรรมชาติวิทยา

ลูกกินได้ ไบ่มุงหลังคา (จาก)

อะไรเอ๋ย นกมีหู หนูมีปีก (ค้างคาว)

5. ศึกษาปริศนาของภาคต่างๆ หรือถิ่นต่าง ๆ เซึ่งเปรียบเทียบ กล่าวคือปริศนาที่มี
คำเฉลยเหมือนกัน อาจมีการตั้งตัวปัญหา หรือปริศนา แตกต่างกันไป หรือบางทีตัวปริศนาเหมือนกัน
แต่ทายไปคนละอย่างก็มี เราจึงอาจศึกษาปริศนาซึ่งเปรียบเทียบได้ เช่น

คำตอบว่าจอบ ภาคกลางจะตั้งปริศนาว่า อะไรเอ๋ย หน้าสั้นพื้นขาวหางยาววาเดียว ส่วน
ภาคใต้ ตั้งตัวปริศนาว่า ไอ้ไทรหา ตัวยาวเกือบวา กินพสุธาเป็นอาจิล

คำตอบว่า มะพร้าว อาจตั้งปริศนาทายว่า

— ห้อยอยู่บนหลักប់ตักก็เต็ม

— หนึ่งห่อขน หนึ่งห่อกระดูก กระดูกห่อชั้น ชั้นห่อน้ำ

— น้ำทุ่น้อย ห้อยปลายหลัก ตักก็เต็มប់ตักก็เต็ม

— ไอ้ไทรหา พระอินทร์หน้าเขียว พลัดลงเยี่ยวแตก

— ไอ้ไทรหา ตรีเนตรไม่ใช่ท้าวสักโก โหยวิมานรุกไซ อมาไปไว้ข้างใน.

การศึกษาปริศนาคำทายของถิ่นต่าง ๆ เซึ่งเปรียบเทียบนี้จะทำให้เห็นความนิยมในการทาย
ปริศนาโดยทั่วไปและปริศนาเฉพาะถิ่นด้วย นอกจากนี้ อาจศึกษาเปรียบเทียบกับปริศนาของต่าง
ประเทศซึ่งจะเห็นว่า มีลักษณะการทาย คำถามคำตอบมาจากที่ เกิดคล้าย ๆ กัน เช่น มาจากสิ่งแวดล้อม
ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ต้นไม้ ดอกไม้ อวัยวะหรือส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ดังนี้

I have an apple I can't cut,¹
A blanket I can't fold,
And so much money I can't count it.

Answer Sun Sky and Stars.

Thirty white horses upon a red hill,²
Now they champ, Now they stamp,
Now they stand still.

Answer Teeth.

White Bird, featherless,³
Flew from paradise,
Pitched on the castle wall,
Poor lord landless
Came in a fine dress
And went away without a dress at all.

Answer Snow.

What flies forever⁴
And rests never?

Answer Wind.

สำหรับปริศนาที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ อวัยวะของร่างกาย พืช นับเป็นปริศนาที่มีมานาน
ถือเป็นปริศนาเก่าแก่⁵ ซึ่งจะพบได้ในเกือบทั่วโลก ดังนั้นการศึกษาปริศนาคำทายเชิงเปรียบเทียบ
ของชาติอื่นๆ ก็จะช่วยให้เราเห็นสิ่งที่ร่วมกันในทางความคิดของมนุษยชาติ

¹⁻⁵ Maria Leach, *The Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend*, p.p. 938-942.

สุภาษิต พังเหย ตำนวนโวหาร คำพูดต่าง ๆ

การศึกษากฎสุภาษิต พังเหย ตำนวน และคำพูดต่าง ๆ เราอาจศึกษาได้หลายประการด้วยกัน คือ

1. คุณค่าเชิงสั่งสอน อาจสั่งสอนในด้านต่าง ๆ กัน เช่น

1.1 ด้านการอาชีพ

รักมิให้สร้างสวนหมาก

ต้นสายให้สร้างสวนพร้าว ต้นเช้าให้สร้างสวนยาง

1.2 ด้านความประพฤติ

อย่ากินบนเรือน ชีวคบนหลังคา

รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ

ยามนอนอย่านอนสูงกว่าหัวเจ้า กันลูกเมื่อเช้า หื้อก้อยย่อง เตียวเขื่อน

1.3 ด้านการทำสิ่งต่าง ๆ ให้เหมาะให้ควร

นกน้อยทำรังแต่พอตัว

ตีเหล็กเมื่อแดง กินแกงเมื่อร้อน

อย่าซื้อวัวหน้านา อย่าซื้อผ้าหน้าทาว

น้ำขุ่นให้รีบตัก

ตอกสั้นให้มัดที่กัว สิวสั้นให้สัวไม้บาง ๆ

ที่คณะคนหลายอย่าได้ถามหน้

2. ช้ให้เห็นความจริง หรือ สัจจะ แห่งชีวิต เช่น

มีเงินเรียกน้อง มีทองเรียกพี่ เงินทองไม่มีไม่ใช่พี่ไม่ใช่น้อง

น้ำนิ่งไหลลึก

อุ้หื้อเพื่อนฮัก ยากนักจกหวัง อุ้หื้อเพื่อนจ้ง (ซ้ง) คำเดียวก็ได้

บ่าวกับสาว มะนาวกับพริก

ควนไฟไฟหื้อบ่กุ่ม

3. ช้ให้เห็นค่านิยมของสังคม เช่น

ดูช้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่

ฝนทิ้งให้เป็นเข็ม

รักมิให้ค้าขาย รักฉิบหายให้เป็นนายประกัน

เสียทองเท่าหัวไม่ยอมเสียตัวให้ใคร

สิบเถียนพร้าว บ่เท่าคมขวาน หลานสิบคนบ่เท่าลูกเต้า

โค่เป็นเจ้าหื้อหมั้นเฮียนกุด โค่เป็นขุนหื้อหมั้นเฝ้าเจ้า

แม่หญิงยามเป็นสาวเพิ่นดูฮ้าย เป็นแม่ฮ้างแม่หม้ายเพิ่นดูแควน

บ่มีหยิ่งกัน บ่มีไผ่ตัวมไฟส่องต๋อง บ่ได้นุ่งได้หย้อง ปั่น้องเพิ่นดูแควน

4. สะท้อนภาพสังคมบางแง่บางมุมในสมัยนั้น และแสดงลักษณะเฉพาะถิ่น เช่น

ทำหน้าที่เหมือนโน้ตราโรงแพ

อยู่กันกันหม้อข้าวยังไม่ทันดำ

เมืองลุงซี้ด่า สงขลาปากบอน เมืองคอนปากหวาน

5. ศึกษาภาษิตพังเพย หรือสำนวน ในเชิงสืบหาบ่อเกิดหรือที่มา เช่น

ไม่ตายก็ค้างเหลือง

มาจากการเล่นชนไก่

สู้ยิบตา (สู้จนเย็บตา)

” ”

งงเป็นไก่อตาแตก

” ”

จนแต้ม

มาจากการเล่นหมากรุก

ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง

มาจากเรื่องอิเหนา

ยังไม่ได้ถอดรูป

มาจากเรื่องสังข์ทอง

ใจดีเป็นพระเวสสันดร

มาจากเรื่องพระเวสสันดร

6. ศึกษาภาษิต พังเพย หรือสำนวน ในเชิงเปรียบเทียบ อาจเปรียบเทียบกันในภาคต่าง ๆ ถิ่นหนึ่งกับอีกถิ่นหนึ่ง หรือ ของประเทศหนึ่งกับอีกประเทศหนึ่ง เมื่อนำภาษิตพังเพยสำนวนต่าง ๆ มาเปรียบเทียบอาจเห็นความเหมือนและความต่างกัน เช่น

สิบรู้ไม่เท่าเคย สิบลูกเขยไม่เท่าลูกเอง (ภาคกลาง)

สิบเถียนพร้าว บ่เท่าคมขวาน หลานสิบคนบ่เท่าลูกเต้า (เหนือ)

อดเปรี้ยวไว้กินหวาน (ภาคกลาง)

อดเผ็ดกินหวาน อดसानได้ซ้า (ภาคเหนือ : อดทนसानจะได้ตะกร้า)

อย่าข่มเขาโคชินให้กินหญ้า (ภาคกลาง)

ควายบ่กินหญ้า อย่าก้มเขามันลง (ภาคเหนือ)

อาบน้ำร้อนมาก่อน (ภาคกลาง)

กินข้าวต้มมาก่อน (ภาคใต้)

วัวหายล้อมคอก (ภาคกลาง)

ควางเข้าไร่ไปทำรั้วที่นา (ภาคใต้)

ของกินบ่กินมันเนา ของเก่าบ่เล่ามันลิม (ภาคอีสาน)

ของบ่กินอยู่เนา ของบ่เล่าอยู่ลิม (ภาคเหนือ)

ภาษิต พังเพย สำนวนคำพูด ของชาติอื่นที่เหมือนของไทย เช่น

To count chickens before they are hatched. คล้ายกับของไทย คือ

ไม่เห็นน้ำตักกระบอกลง ไม่เห็นกระรอกโก่งหน้าไม้.

Out of sight, out of mind. คล้ายกับของไทย คือ

สามวันจากนารี เป็นอื่น.

สำนวน หรือ คำพูดเชิงเปรียบเทียบของชาติอื่นก็มีคล้ายของเรา เช่น

As black as coal.

As red as blood.

As white as snow.

แต่การเปรียบเทียบอาจต่างกันไปได้เพราะสิ่งแวดล้อมต่างกัน เช่น as white as snow ของไทยเรา ถ้าเปรียบเทียบขาวจะไม่เปรียบกับหิมะ แน่ แต่อาจเปรียบว่า ขาวราวกับหยวกกล้วย, ขาวราวกับไขปอก, ขาวราวกับปูนุ่น ฯลฯ

การศึกษาในเชิงเปรียบเทียบนี้ บางบทที่เหมือนกันเราก็จะไปยืมของต่างชาติมา แต่บางบทก็ไม่อาจตัดสินได้ว่ายืมมา หรือของเราเองดั้งเดิม หรือเขายืมเราไป ดังนี้

อู๋นเปรี้ยว เป็นสำนวน ซึ่งมาจากนิทานพวก Fable ตรงกับสำนวนของฝรั่งว่า Sour Grapes เชื่อว่าไทยเราจะยืมของฝรั่งมา เช่นเดียวกับ สำนวนที่ว่า รักฉัน รักสุนัขฉันด้วย ตรงกับของฝรั่งว่า Love me, Love my dog. เป็นต้น แต่บางบทเราไม่อาจบอกได้ว่าใครยืมใคร หรือต่างชาติต่างมีตรงกัน เช่น

น้ำนิ่งไหลลึก

Still waters run deep.

หมาเห่าไม่กัด

Barking dog never bite.

ตะกอลอย่างกับหมู

As creedy as a pig.

ภาษิตของอังกฤษบทหนึ่งว่า a bird in the hand is worth two in the bush. มีความหมายเหมือนของเปอร์เซียว่า a sparrow in the hand is better than a hawk in the air. และของเยอรมันว่า a sparrow in the hand is better than a pigeon on the roof. เป็นต้น.

7. การศึกษาโครงสร้างของภาษิต พังเพย สำนวน

เมื่อเราได้รวบรวมข้อมูลภาษิต พังเพย หรือ สำนวนคำพูดของถิ่นต่าง ๆ หรือของหลาย ๆ ชาติมากมายพอ เราอาจศึกษาลักษณะโครงสร้างอันมีลักษณะร่วมกันได้ดังนี้

7.1 การเล่นคำสัมผัส (Alliteration) เช่น

ซิงก็รา ช่าก็แรง

บ่าวกับสาว มะนาวกับพริก

น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า

มีหนึ่งแล้ว บ่แอมแอมสอง ที่เรือน้ำนอง ซ้อนสองข้างลุ่ม

เงินอยู่ได้น้ำ คำอยู่ได้ดิน

Live and learn

Look before you leap

7.2 การซ้ำคำ (Repetition) เช่น

รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี

รักมิให้สร้างสวนหมาก รักยากให้มีเมียสอง

รักดีห้ามจ้ว รักชั่วห้ามเสา

ดินสายให้สร้างสวนพร้าว ดินเช่าให้สร้างสวนยาง

Love me, love my dog.

Live and let live.

7.3 ใช้วิธีการเปรียบเทียบอย่างอุปมาอุปไมย (Metaphor) คือมิได้กล่าวสอนโดยตรง บอกประสบการณ์ ข้อเท็จจริง แต่ยกสิ่งหนึ่งมาเปรียบเทียบกับ ผู้ฟังจะต้องนำไปปรับใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ เช่น

น้ำดุด ดุดผุด

ฝากปลาอย่างไว้กับแมว

แมวไม่อยู่หนุระเริง

น้ำซันให้รีบดัก

A bird in the hand is better than a hundred flying.

Don't change horses when crossing a stream.

7.4 ส่วนนวนพุดมักใช้การกล่าวเปรียบเทียบ ซึ่งคล้ายกันกับของฝรั่งที่เรียก

Proverbial Comparison เช่น

แก้มแดงเหมือนลูกตำลึงสุก

แข่งเหมือนหัวโจร

พอมอย่างกับไม้เสียบผี

As fresh as a daisy.

As red as a rose.

To fight like a tiger.

เพลงชาวบ้าน

ประโยชน์หรือคุณค่าของเพลงชาวบ้าน คือ

1. เป็นเครื่องให้ความบันเทิง เนื่องจากในสมัยก่อน เครื่องให้ความบันเทิงต่าง ๆ เช่น วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ยังไม่มีหรือมีแต่ก็ยังไม่แพร่หลาย ดังนั้น เพลงร้องจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชาวบ้านที่จะใช้ขับร้องเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ทั้งในยามว่าง และในยามประกอบกรงาน ในยามว่าง เช่น เสรีจากฤดูทำนา ถึงหน้าน้ำก็มีเพลงเรือ เทศกาลต่าง ๆ ก็มีเพลงรำวง เพลงพวงมาลัย เพลงอีแซว เพลงฉ่อย เป็นต้น ในการทำงานเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดก็อาจร้องเพลง เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงสงฟาง ก็มีต้นกำเนิดจากการทำงาน

2. เราศึกษาเพลงชาวบ้านโดยพิจารณาเนื้อร้องของเพลงชาวบ้าน จะเห็นว่าเพลงชาวบ้านสะท้อนสังคมความเป็นอยู่ของกลุ่มชนนั้น ๆ เช่น

เคยอาบน้ำเล่นงอ	ด้วยกันหนอแม่มาม
กระโดดตุ้มดินตาม	จิตเตใจตัน
เคยกินหุมุดหา	เมื่อเวลาตะวันบ่าย

จากเนื้อร้องที่สะท้อนความเป็นอยู่คือ ชาวบ้านจะไปอาบน้ำที่หน้าน้ำกัน บางก็ไปซักผ้า เพราะฉะนั้นหนุ่ม ๆ จึงมักไปพบสาวที่ตีนท่า เพลงชาวบ้านจึงมีเนื้อร้องว่าจะไปตีนท่า หรือไปอาบน้ำที่หน้าน้ำอยู่หลายบท อีกบทหนึ่งว่า

น้องจะไปยังตีนท่า	จะไปสรงคงคาเหมือนตั้งใจ
จะไปละคราคินให้มันสิ้นมัวหมอง	จะลงรักปิดทองไว้ข้างใน
น้องจะนุ่งผ้าผืนรีบางบาง	ก็ให้มันเห็นรางรางไรไร

เนื้อร้องบางตอนชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงสมัยก่อนต้องตำข้าวเอง ดังนี้

ถึงเวลาค่าค่า	น้องเคยตำข้าวคอย
จักรลันลอยลอย	พี่เดินเลาะทางหลวง
น้องลืมกระดั่งพี่ยังถือดั่ง	เอาตามไปส่งแม่ดวงใจ

บางตอนแสดงให้เห็นการแต่งกายของชาวบ้าน ดังในเนื้อร้องเพลงขี้ว่า

รีบแต่งตัวไม่มัวอยู่ช้า

หยิบผ้าเก่าออกไว้หยิบผ้าใหม่ออกมาล้าง

หยิบสีนวลขึ้นมาพาดบ่า

.....

ทั้งกระแจะกระจันทั้งน้ำมันตานี

จับเขม่าไปตั้งแปดเก้าชิ้น

น้องหมาแดงไรสีนไม่ตั้งชอบ

น้องก็หยิบทวน้อยขึ้นมาสอยเสย

ผมตกมาเส้นเห็นว่ามันไม่งาม

หยิบกระจกคันฉ่องขึ้นมาส่องดูเงา

.....

มือหนึ่งใส่แหวนแขนหนึ่งใส่สร้อย

เดินกระชดกระช้อยแล้วลอยหน้า

บางตอนแสดงให้เห็นการรับวัฒนธรรมตะวันตกในด้านการแต่งกาย ดังนี้

เรามาจัดแจงแต่งตัวหัวหัดหน้า

เราเป็นชายโสดต้องนุ่งกางเกงขาสั้น

เราจะใส่รองเท้าคัทชูจะเป็นเจ้าชู้หยาบซ่า

แต่งตัวเล่นเพลงต้องนุ่งกางเกงทรง

สวมเสื้อชั้นในล้วนแต่ผ้าไหมอย่างดี

หรือออกตอนหนึ่งว่า

เสื้อยกทรงผ้าขาวสาวไว้ใน

เห็นสร้อยคอล่างล่าง

ดูไหนงามนั้น

หน้าตาขำคม

จะออกไปดูหน้าเจ้าพวกผู้ชาย

หยิบเข็มขัดรัดพุงละว่าเร็วไว

หยิบเอาผ้าสีจำปาขึ้นมาห้อยไหล่

.....

หงส์ผังกัสหงษ์เขม่าก็ใส่

หยิบมิดโกนมาแล้วกั้นกันหน้าใหม่

.....

ผมเผ้าก็เลยตกกระจาย

น้องก็เลยเอาหวีตักตามต่อไป

รูปยังสวยเป็นสาวทันสมัย

แล้วก็เดินยิ้มน้อยยิ้มใหญ่

กริดกริยาว่าจะไป

ตบแต่งกายากันให้ทันสมัย

ใส่เสื้อเบาะคอบานรองเท้าผ้าใบ

แต่งนุ่งจะเกินหน้าไม่ใช่ตำแหน่งเจ้านาย

แต่งกันให้จิ้งให้สาวเห็นชอบใจ

พรมน้ำอบราตรีส่งกลิ่นหอมไกล

เสื้อนอกที่ใส่ผ้าบ้านบาง

ห้อยอยู่ที่หว่าง...เอ๋ย...นม

คิ้วคางคอดันพอสม

ส่วนผมเจ้าตัด...เอ๋ยลอน

3. เพลงชาวบ้านสะท้อนค่านิยมความเชื่อ และประเพณีต่างๆ เช่น เนื้อร้องเพลงพวงมาลัย
ตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นค่านิยมของสังคมว่า ผู้หญิงต้องการแต่งงานเพื่อความมีหน้ามีตา และพ่อแม่
ก็หวังให้ได้กินขันหมาก ดังนี้

เอ๋อระเหยลอยมา	ลอยมาก็ลอยไป
พ่อแม่ท่านเลี้ยงมายาก	จะกินชั้นหมากให้ได้
ไม่ได้กินหนมต้มม่อนน้ำตาล	น้องไม่รับประทานของใคร
พวงเอ๋ยมาลัย	ถอยหลังกลับไปเถิดเอ๋ย
บางบทสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องคาถา นะเมตตา ดังนี้	
แม่หญิงได้ได้พบกลิ่นน้ำอบราตรี	ต้องวิ่งเล่นแอนศรีออกมาให้
แล้วหยิบแป้งขึ้นผัดหน้าว่าคาถาหลวงพ่อบ้า	ว่า อ อ่า อะ อ้า จนเม็ดแป้งเป็นไอ
แล้วหยิบไข่กับเป็นแก้วตาแมวเป็นเพชร	ว่านปรอทสำเร็จเราก็เตรียมเอาไป
อีกบทหนึ่งเป็นบทผูกรัก ชายเกี้ยวหญิงแต่หญิงไม่รัก	ชายก็ใช้เวทมนตร์ ดังนี้
พี่จึงทำผงปถมัง	เอาไปวางโรยหว่าน
ในโอ่งน้ำมินาน	สมนึกงนงนัว
ผงใส่หลงเชื่อ	รักเพื่อลืมหิวไป
บางบทสะท้อนความเชื่อในเรื่องบุพเพสันนิวาสชาติหน้า เช่น	
แต่ป่าเลปางหลัง	เราเคยได้สร้างกุศล
มากับแม่คุณสองคน	มันจริงเสียแท้มันคง
นี่แหละเนื้อคู่ของน้อง	แม่คอปล้องจงปลงใจ
และ	
ชาตินี้หมดวาสนา	คอยชาติหน้า น้อง เหนอ เอ้อ เอ๊ย เอี้ย เอ้ย
บางบทสะท้อนความเชื่อเรื่องความฝัน	การทำนายฝัน ดังนี้
เมื่อคืนฝันนอนฝัน	ว่างมาพาดฝัน พ้นเมื่อพี่ชาย
พี่จะต้องจะตื่น	งูไม่คลายให้
การฝันเช่นนั้น	จะดีหรือร้าย
ออ...การฝันเช่นนั้น	โบราณเขามี มีคำทำนาย
ว่าจะได้คู่สอง	ต้องตามความหมาย
ขอให้อ้องซ้ำ	กับคำทำนาย
เพลงชาวบ้านบางบทสะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับลักษณะของชายชู้ เช่น	
พี่มารู้เช่นเห็นชู้	น้องมาได้ผัวคนพาล
ทั้งชู้เกี้ยวชู้คร้าน	การกินเหล้าก็เก่ง
เข้าโรงบ่อนแผ่เบี้ย	มันด่าเมียไม่เกรงใจ

บางบทกวีนิพนธ์เกี่ยวกับการเคารพครูอาจารย์ พระรัตนตรัย พ่อแม่ หรือเทพ เห็นได้จากเพลงชาวบ้านแทบทุกแบบ จะขึ้นต้นด้วยบทไหว้ครู ดังนี้

จะยกหัตถ์เหนือผม	จะประนมเหนือเกล้า
จะไหว้คุณพระเจ้า	ท่านผู้มีคุณดอกเด
ไหว้ทั้งพระพุทธรูปธรรม	ที่เลิศล้ำในเวไนย
ไหว้บิดรมารดา	อีกทั้งคุณฟ้าคุณดิน
จะไหว้เสียให้เสร็จสิ้น	ตามอารมณ์ประสงค์
ไหว้ทั้งครูพักอักษร	ที่ได้ขับ่อนบอกตรงให้

4. ศึกษาเพลงชาวบ้านในด้านเนื้อร้องจะเห็นลักษณะของคนไทย คือ ความเป็นคนรักสนุก ช่างเจรจา ฝีปากคม เช่น

ข. กอพงไหวไหวตอไม้โยนโยน	มันจะเป็นหมาหรือคนแม่คุณก็จำไม่ได้
ถ้าเสียงคนมันซัดถ้าเสียงสัตว์มันซำเสียงหมามันถึ	สังเกตกันเท่านั้นยังสังเกตไม่ได้
ญ. ถ้าเสียงคนมันซำเสียงหมามันถึ	จะให้สังเกตเท่านั้นหรือสังเกตไม่ได้
นี่มันเสียงคนป่นเสียงหมา	น้องก็ไม่รู้ว่ามันเสียงอะไร
หรือบทผูกรักของเพลงนา ตอนหนึ่งว่า	
เดือนแจ้งเดือนแจ้ง	ส่องแสงเข้าในห้องน้องนอน
พี่จะแปลงเป็นไร	เที่ยวตอมเที่ยวไต่ไปตามมุ้งตามหมอน
ขบเข้าสั๊กแปลบ	แล้วแอบลงนอน
อ. ถ้าเป็นหนูเป็นไหน	พี่จะได้ไปตามแปตามกลอน
พอเห็นเจ้าไรจุก	โดตปุกลงนอน

5. ศึกษาเพลงชาวบ้านแล้วมักจะเห็นลักษณะเฉพาะของเพลงชาวบ้าน คือ

5.1 มักแทรกบทหยาบโลนกับโลกีย์วิสัย เพื่อความสนุกสนาน คนดูคนฟังจะสนุกเฮฮามาก ถ้าผู้เล่นร้องบทหยาบโลน บทหยาบโลนนี้ผู้ร้องและผู้ฟังผู้ดูมิได้เห็นเป็นเรื่องหยาบคายหยาบโลนเลย บทหยาบโลนเหล่านี้บางที่ผู้ร้องก็ร้องตรง ๆ บางที่ก็ร้องอย่างเปรียบเทียบ และบางที่ก็ร้องอย่างสองแง่สองมุม ดังนี้

ญ. สีมานันมีที่ทศ	ลูกนิมิตรมืออยู่ที่ใบ
ตรงไหนนะพ่อร้อยซัง	ที่เขาฝั่งพัทธชัย

ช. สีม่าหมันมีแปดทิศ
ลูกหนึ่งเขาฝั่งไวมิต
หรือ

ปลาเดนน้องแกงเผ็ด¹
หอยแครงหอยแครง
พอเปิดฝาชี
อีกบทหนึ่งว่า

แม่ ต. เต่าตีนตุ้มแม่เต่าตุ้มเต่งตั้ง
ถ้าได้แม่หนูเดินตามพี่จะให้อยู่หอเด่นที่
พี่เหลียวตาแลตาม
พี่อยากจะอยู่แต่ต้อง
พี่อยากจะแต่ตตต
บอกอิตุ๋มน้องตมเอ็งอย่าลืมไอตั้ง
ถ้าพี่ได้แต่ต้องอยู่กับน้องสองเต้า

5.2 มักมีการเปรียบเทียบ และเล่นคำ (ALLITERATION) ดังนี้

พิศดูขงเนตร
เส้นเกศาคำขลับ
ออ ส่วนเนตรทั้งคู่
ช่วงงามวิเศษ
พิศแขนของเจ้าเหมือนล้ำมุก
พิศดูนัยนา
เจ้ายิ้มเมื่อใด
เปรียบเทียบอีกลักษณะหนึ่ง คือ
ปทุมทองสองดอก
บานล่อแมลง

การเล่นคำ เช่น
ตัวพี่จะชมไม้ยาง

ลูกนิมิตรมีอยู่สามใบ
สองลูกหมันปิดดูชัย

ปลาช้นเม็ด² น้องแกงหวาน
น้องจีใส่จาน
แลเห็นหมี่ขึ้นคลาน

พี่รักน้องติดตั้งพี่รักน้องลืมตาย
เมื่อยามโตจะได้เต็นมันจะได้ถึงตับไต
อยู่กับแม่เหลือองก้านตอง
กับแม่ลูกสองปล่อยปลี
ก็เมื่อเวลาจืดได้
ถ้ายอมให้พี่ต่างถึงตายไหนพี่ก็ตาย
พี่จะหาแดงบ่อนเต้าไปจนวันตาย

ช่วงงามวิเศษเหมือนดั่งคันศัลป
เหมือนกับสินิล
เจ้าชำเลืองดูทำให้ใจใฝ่ฝัน
เหมือนเนตรมฤคิน
พิศดูไรจุกเหมือนชักลวดทอง
ทันตาทั้งสามสิบสอง
แลไปเป็นยอง

ส่งก้านบานออกเรณูชูใบ
ต้องแสงอินทัย

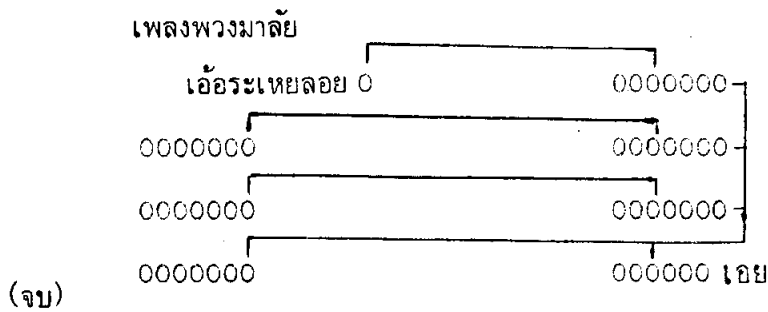
ให้แม่หนูยับยั้งฟังที่พี่บรรยาย

1, 2. ภาษาถิ่นภาคใต้ เขียนตามสำเนียงที่ร้อง

สูงโยนไม้ยางพื่อเอายางไปเยอะเยอะ
 มันไหลเยิ้มอยู่ที่โคนต้นยาง
 ออกจากดงไม้ยางพื่อให้นี้กษยาด
 พยุงนางแย้มดอกม้นห้อยระย้า
 มันถ้าจะเป็นยายมยะม
 กินลูกมยะมกันเสียหยาวยาก
 เข้าดงลำไยมันมีไม้หลายอย่าง
 ไอ้ที่กกมีหน่อไอ้ที่ต่อมีขน

ยางมันหย่าแหยะไหลเยิ้มเป็นโย
 เอานิ้วแหย่ลงไปหยั่งมันติดมือเป็นโย
 ดันยอมมันขึ้นยัดไม่มีทางขยาย
 น้องสาวอยากกินมยะมต้นใหญ่
 พี่ขึ้นต้นลองข่มกินแต่ลูกใหญ่ใหญ่
 แล้วก็เดินย้ายยกเข้าไปในดงลำไย
 ไม้รู้ว่าไม้ไ้อหยังมันขึ้นอยู่ที่โคนลำไย
 ถัดลงไปก็โคนยังมีไซ้

6. ศึกษาลีลาร้อยกรองของเพลงประเภทต่าง ๆ ร้อยกรองที่ใช้ร้องเพลงพื้นบ้านจะเป็นกลอน แบบแผนง่าย ๆ ที่สัมผัสคล้องจองกันไม่คำนึงถึงความสละสลวยพิถีพิถัน อย่างกลอนในวรรณคดีที่คิดแต่งขึ้น และจดบันทึกไว้ในครั้งแรก อย่างไรก็ตามกลอนในเพลงพื้นบ้านก็มีความไพเราะง่าย ๆ และแสดงให้เห็นปฏิภาณความสามารถของผู้ร้องได้เป็นอย่างดี กลอนเพลงแต่ละชนิดจะมีลักษณะเฉพาะของแต่ละแบบไปซึ่งเราจะศึกษาให้ละเอียดได้ จะยกตัวอย่างให้เห็นดังนี้

ตัวอย่าง

เอื้อระเหยลอยมา	ยกมือวันทาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ไหว้คุณพระรัตนตรัย	และเทพไทอันมีฤทธิ์
ไหว้คุณเบ็ตรมารดา	ที่เลี้ยงลูกมารอดชีวิต
ทั้งคุณครูบาอาจารย์	ให้ความชำนาญรุ่งเรืองวิทย์
ฉันจะว่าเพลงพวงมาลัย	ขอจงกล่าวได้สมดังจิต
พ้อช่อมะกอกพ้อดอกมะขวิด	ขออย่าให้ติดขัดเอย

เพลงเรือ มีลักษณะฉันทลักษณ์คล้ายเพลงพวงมาลัย คือใช้เสียงท้ายวรรคหลังเป็นเสียงเดี่ยวตลอด แต่เพลงเรือมักแต่งโต้ตอบสั้น ๆ เพียงบท-2 บท สลับชายหญิง ลงท้ายด้วยเอยเช่น

เดียวกัน จำนวนพยางค์ของกลอนชาวบ้านมักยืดหยุ่นได้มากกว่ากลอนของวรรณคดี ในวรรณคดีมี 4—12 พยางค์

เมื่อศึกษานั้ นลักษณะของเพลงก็ควรศึกษาท่วงทำนองหรือจังหวะการร้องควบคู่ไปด้วยจะทำให้เราเกิดความเข้าใจความซาบซึ้งในศิลปะของชาวบ้านยิ่งขึ้นเพราะเพลงแต่ละชนิดอาจมีผังฉันทลักษณ์คล้ายกันแต่มีท่วงทำนอง ลีลาจังหวะการร้องต่างกัน เช่น เพลงเรือจะร้องดังนี้

ญ. ครั้นจะไม่เล่นก็เห็นเช่นว่าจะเก้อ   เห็นพวกพี่ชะเง้อ (ฮ้ำฮั) แลหา (ชะ)
น้องจะไม่เล่นก็ได้   กลัวพี่จะอาย (ฮ้ำฮั) แก่หน้า (ชะ)

แต่พอพี่ลงคำปลอบน้องจึงตอบวาจา ไหนไหนพวกพี่ได้มาวอนเออ

(ลูกคู่รับ) “ไหนไหนพวกพี่ได้มาวอนเออ”

เพลงฉ่อย มีฉันทลักษณ์คล้ายกับเพลงพวงมาลัย และเพลงเรือแต่มีวิธีการร้องและลูกคู่รับเป็นเฉพาะพิเศษ คือ เมื่อร้องได้ 2 วรรค ลูกคู่จะรับ ต่อจากนั้นจะซ้ำความวรรคสุดท้ายอีกครั้งแล้วร้องต่อ สลับกันไป ลูกคู่อาจรับได้ 2 วิธี คือ

1. รับว่า เอ๋ ซา ซา ฉา ซา นอยแม่
2. รับว่า เอ๋ ซา ซิ ซิ ซ้ำ ซ้ำ ต้าลา ตาลา ตาลา ซา นอยแม่

ตัวอย่าง

เออ พ่อแม่ดูหนังก็อยากจะฟังเรื่อง   ก็ให้นี้ความหอมมันเปลืองเข้าไป (เออน่า)
ฉันทมาจัดแจงแต่งตัวฉันทไม่มัวตะบอย   เพื่อนเล่นเขาจะคอยนานหลาย

(ลูกคู่ เอ๋ ซา ซา ฉา ซา นอยแม่)

เพื่อนเล่นเขาจะคอยนานหลาย   น้องจะไปดินท่าจะไปสร้งคงคาเหมือนตั้งใจ
จะไปชำระสละกลิ่นให้มันสิ้นมัวหมอง   จะลงรักปิดทองไว้ข้างใน

(ลูกคู่ เอ๋ ซา ซา ซา ฉา ซา นอยแม่)

7. ศึกษาเชิงเปรียบเทียบเพลงชนิดเดียวกันแต่คนละท้องถิ่น เช่น เพลงเรือของภาคกลางกับเพลงเรือของภาคใต้ หรืออาจศึกษาเพลงชนิดเดียวกันเพื่อดูวิวัฒนาการได้ การดูวิวัฒนาการอาจสังเกตได้หลายอย่าง เช่น ดูจากคำศัพท์ที่ใช้ การบรรยายสิ่งแวดล้อม เนื้อเรื่อง ดังนี้

- ถ้าแม่หนูเดินตามพี่จะให้อยู่หอเต็นท์
- เราจะใส่รองเท้าคัทชูจะเป็นเจ้าชู้หยาบซ่า

ใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษเข้ามาในเนื้อร้อง แสดงได้ชัดว่าเนื้อร้องนี้อย่างเก่าแก่ที่สุดก็คงอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 6 ลงมา เพราะช่วงรัชกาลก่อนรัชกาลที่ 6 ภาษาอังกฤษยังไม่แพร่หลายในหมู่ชาวบ้าน

เพลงกล่อมเด็ก

การศึกษาเพลงกล่อมเด็ก อาจศึกษาทั้งทำนอง เนื้อหาของเพลงกล่อมเด็ก ซึ่งอาจศึกษาเป็นหัวข้อ ๆ ดังนี้

1. ศึกษาคุณค่าของเพลงกล่อมเด็ก

เพลงกล่อมเด็กเป็นเครื่องช่วยให้เด็กนอนหลับ จุดมุ่งหมายของเจ้าของเพลงกล่อมเด็กก็คือใช้เพลงกล่อมเด็กเพื่อขับกล่อมให้เด็กหลับ เพราะเพลงกล่อมเด็กส่วนใหญ่จะมีทำนอง นุ่มนวล อ่อนเอื่อย เหมาะแก่การขับกล่อมมีการเอื้อนท่วงทำนอง เช่น นกเขาเอ๋ย...หรือ ฮา...เอ้อ... เป็นต้น นอกจากประโยชน์สำคัญนี้แล้ว หากเราพิจารณาเนื้อหาของเพลงกล่อมเด็กจะเห็นว่า เนื้อร้องของเพลงกล่อมเด็กมีคุณค่าอื่น ๆ อีกดังนี้

1.1 สะท้อนให้เห็นค่านิยมของชาวบ้านในด้าน คุณสมบัติของหญิง หญิงที่นอนตื่นสาย ดีแต่แต่งตัว ไม่เป็นแม่บ้านแม่เรือน จะถูกตำหนิ เช่น

ลูกเอ๋ยลูกสาว
ทาขม้นเป็นเนื้อ
หุงข้าวแต่ละหม้อ
บ้างก็สุกบ้างก็ดิบ
หุงข้าวก็ไม่เป็น

หรือ

ฮา....เอ้อ.... นกคุ่มเหอ
เทียมได้ผ้าห่มียน
ไม้พีนกะไม่ต้อง
นั่งเขียนแต่เล็บ

หรือ

ไก่เถื่อนเหอ
โลกสาวขี้คร้าน
ฉวยได้ด้ามขวาน
นอนให้แม่ปลุก

ลูกของชาวเมืองเหนือ
ทำอะไรก็ไม่เป็น
สิ้นพินก่เป็นเกียนเซ็น
บ้างก็เป็นท้องเส้น
หน้าขเลนไม่มีอายเอ๋ย

อีหนุ่มตันเพียน
นั่งเขียนแต่เล็บ
ผักบุงชายคลองกะไม้เก็บ
เก็บเรื่องนินทา...เอ้อ...เหอ...เพื่อน

ขันเทือนทั้งบ้าน
นอนให้แม่ปลุก
แยงวานดังผลุก
โลกสาวขี้คร้าน...เหอ...การ

หรือ
โลกสาวเหอ
สร้างเล็บไว้งอนงอน
กิดโหกกิดฝ้าย
ไว้งอนกิดชู

โลกชาวบ้านหัวนอน
ไว้งอนกิดชู
สาวไม่ทอนรู้
ใครไล่ช่างคิดให้

หรือ
โลกสาวเหอ
ใช้ให้แกงบอน
ให้แกงปลาตุก
ดอกทองหน้าเกลียง

โลกสาวชาวบ้านหัวนอน
โก้เข้าโก้เที่ยง
ดอกทองมันจุกลงทั้งเงียง
หน้ามันอ้เลี้ยงผัว

ฯลฯ

จะเห็นว่าหญิงที่ขาดคุณสมบัติของหญิงจะถูกตำหนิมาก มีเพลงกล่อมเด็กที่กล่าวตำหนิหญิงที่ขาดคุณสมบัติที่ตีไว้มาก สำหรับชายที่ไม่ดีก็ถูกตำหนิ ค่านิยมของสังคม คือ นิยมชายทำกิน ไม่ใช่เหล่าเมายา ถ้าชายกินเหล่าเมายาจะไม่มีใครยกย่องตั้งเนื้อเพลงว่า

ฮา...เอ้อ.. เวเปลเหอ
กินเหล่าเหมือนไฟ
พอกินเหล่าแล้ว
ใครให้ลูกสาว

เวแล้วเวไล
ใครให้ลูกสาว
พากันให้ฉาว
เจ้าบ่าวขี่เมมาเหล่า...เอ้อ...เหอ

1.2 สะท้อนให้เห็นความคิดที่ว่า “เชื่อไม่ทั้งแถว” ถ้าพันธุ์ไม่ดี ลูกหลานก็ไม่ดีด้วย เช่น

ไปไหนเหอ
ถางไร่ไปลกมัน
แผ่นดินหมันดี
มันไม่ลงหัว

พาน้องไปกิน
มันไม่ลงหัว
แต่พันธุ์มันหมันชั่ว
สาวย่านให้วัวกิน

1.3 เพลงกล่อมเด็กบางบท อธิบายเรื่องธรรมชาติวิทยา เช่น สัตว์กาเหว่าไข่ให้แม่กาฟัก ดังนี้

นกกาเหว่าเอ๋ย
แม่กาหลงรัก
คาบเอาข้าวมาเพื่อ
ปีกหางเจ้ายังอ่อน
พาลูกเที่ยวหากิน

ไข่ให้แม่กาฟัก
เลี้ยงดังลูกในอุทร
คาบเหยื่อมาบ่อน
เฟิ่งจะสอนบิน
ตามลำธาร

หรือ

นกเอี้ยงเอ๋ย มาเลี้ยงควายเผ่า อ้ายควายกินเข้า นกเอี้ยงโกนจุก อ้ายนกอี๊ด มั่น
ไปทำขวัญ เจ้านกอี๊ดขี้หมู มั่นไปสวดมนต์ นกกระยางกลางฝน ก็มาพร้อมกัน.

เพลงกล่อมเด็กแต่ละบทอาจสะท้อน หรือให้คุณค่าแตกต่างกันไป ดังนั้นในการศึกษาจึง
ต้องพยายามพิจารณาให้ละเอียดเป็นบท ๆ ไป

2. ศึกษาเพลงกล่อมเด็กในแง่ นำจิตวิทยามาช่วยวิเคราะห์ จะเห็นว่าลักษณะของ
การกล่อมให้เด็กหลับจะต้องมีการหลอกล่อ สังกัดได้จากเนื้อร้อง เช่น

นอนสาธุยกเยอ
เห็นไผมาขายกล้วย
แม่เจ้าไปไข่
แม่เจ้าไปนา
แม่เจ้ามาขอต

หลับตาไปอ้วยช่วย
พ่อซื้อชื่อให้กิน
เผ็นสีหมกไข่มาหา
เผ็นสีหมกไข่ปลามาต้อน
แล้วจึงค่อยตื่นกินนม

หรือ

นอนสาเหอหลับตาจ้วยจ้วย
เจ้าสุบินนอนสาธุยกแก้ว
นอนอยู่จักกวยไปไวไว
บางบทแสดงให้เห็นถึงความรัก ความทนุถนอมเด็กดังนี้
เจ้าเนื้อละมุนเอ๋ย
แม่มิให้ผู้ใดต้อง
ทองดีเจ้าคนเดียวเอ๋ย

เขามาขายกล้วยแม่ซื้อให้กิน
นอนอยู่แล้วในอุ้งสายไหม
นอนอยู่อุ้งไทยกวยไปไต้เต็น
เนื้อเจ้าอุ่นเหมือนสำลี
เนื้อเจ้าจะหอมองศรี

การแสดงความรักความทนุถนอมเด็กนี้แสดงออกจากเนื้อร้อง การเรียกเด็ก เช่น เรียก
ว่า เจ้าเนื้อละมุน, เจ้าเนื้อละเอียด, เจ้าเนื้อเย็น เจ้าทรมสวาท เจ้าทรมสงวน ฯลฯ นอกจากการ
แสดงความรักความทนุถนอมแล้วยังแสดงความห่วงใยอย่างลึกซึ้งอีกด้วย เช่น

เจ้าทราวมสงวนเอย
แม่มีให้โถมงามไปตามเพื่อน
หรือ
เจ้าทราวมสวาทเอย
ใจแม่จะขาดเด็ด
ขวัญอ่อนเจ้าคนเดียวเอย.

สงวนเจ้าไว้บนเรือน
อยู่เรือนเจ้าคนเดียวเอย

ใจแม่จะขาดอยู่รอนรอน
ลงวันละเจ็ดแปดท่อน

บางครั้งธรรมชาติของเด็กย่อมยากจะรู้ยากเห็น และซุกซ่อนตามประสาเด็ก ผู้ใหญ่ก็
ห่วงใย สะท้อนจากเนื้อเพลงกล่อมเด็ก เช่น

เจ้าเนื้อเย็นเอย
ครั้นน้ำขุ่นมา
แสนเสียดายเจ้าคนเดียวเอย

แม่มีให้ไปเล่นที่หาดทราย
มันจะพาเจ้าลอยหาย

หรือ
เจ้าเนื้อละเอียดเอย
แม่มีให้เจ้าไปดู
มันคลังเป็นบ้าอยู่
บุญชูเจ้าคนเดียวเอย.

ข้างเข้าในพะเนียด
ข้างพลายตกน้ำมัน
แม่ห้ามไว้มิให้ดู

ตามธรรมชาติของเด็กบางครั้งก็ไม่ยอมหลับ ผู้กล่อมจึงใช้จิตวิทยาเข้าช่วยโดยการชู เพลง
กล่อมที่มีเนื้อร้องเป็นการชูเด็ก มีหลายบท เช่น

ตุ๊กแกเอย
งูเขียวตัวน้อย
คนนอนไม่หลับ

ตัวลายอยู่พริ้วพริ้ว
ห้อยหัวลงมา
ตุ๊กแกมากินตับเสียเถิดวา

หรือ
นอนสาเดอ
เจ้าบ่นอน
เจ้าบ่นอ้ม
เจ้าบ่นอน

ลูกน้อยพ่อเอย
แมวโพงสิขบแก้ม
ไก่อ้อยสิตอดหน่วยตา
หมางสีดาสิหล่นจากขวัน

บางครั้งการชู้ก็อาจใช้ไม่ได้ผล ในบางกรณีจึงต้องปลอมโยนกันบ้าง เช่น

เจ้าพัดกระตาดช้อย	ขาดแล้วจะชู้ไฉ
สำเภงเงินสำเภงทอง	เขาจะล่องเข้ามาใหม่
แม่จะชู้มาใช้ให้	เจ้าพัดกระตาดช้อย

ฯลฯ

3. ศึกษาเนื้อหาของเพลงกล่อมเด็กโดยนำมาพิจารณาตามหลักของสังคมวิทยา เช่น ว่าด้วยความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว เนื้อเพลงกล่อมเด็กชี้ให้เราเห็นว่า แม่มืออิทธิพลต่อลูกมาก ช่วยตัดสินใจ ช้แนะหรือบงการ ชีวิตลูกแม่ลูกจะโตแล้ว แต่งงานแล้ว เช่น

วัดเอ๋ยวัดโบสถ์	ปลูกข้าวโพดสาลี
ลูกเขยตกยาก	แม้อยากก็พรากรลูกสาวหนี
ไอ้ข้าวโพดสาลี	ตั้งแต่นั้นจะโรยรา

ในเรื่องการมีครอบครัวของลูกจะต้องได้รับความเห็นชอบจากพ่อแม่ โดยเฉพาะแม่มักจะต้องเป็นธุระมาก ถ้าลูกสะใภ้ไม่ดีแม่จะบ่นว่า และในทางกลับกันคนที่คิดจะมาเป็นลูกสะใภ้ก็ต้องดูว่าแม่ผู้มีนิสัยใจคอเป็นอย่างไรเพราะครอบครัวไทย ลูกๆ แต่งงานแล้วก็ยังอยู่รวมกัน ถ้าแม่ผิวปากร้ายใจเหี้ยมก็ไม่มีสาวที่ใไหนอยากเสียดัง เพลงกล่อมเด็กบ่นที่ว่า

อา...เอ๋อ...เอ๋อ	ฮึ ฮึ กม่อนแหอ
เพื่อนเขาได้เมียกันหมดสิ้น	ยังแต่เหี้ยอันหัวแหวน
โค เหลยอีเข้ามาเอาได้	เมื่อแม่แกปากร้ายเหมือนกับแตน
ยังแต่เหี้ยอันหัวแหวน	นอนกอดฟากเร็น . เหอ...เปล้า...

4. เพลงกล่อมเด็กสัมพันธ์กับวรรณกรรม เพลงกล่อมเด็กเป็นจำนวนไม่น้อยที่มีเนื้อร้องเกี่ยวกับวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น

คือน้องเหอ	น้องคือนางโนรา
อาบน้ำในสระ	เจ็ดคนพี่น้อง
นายพรานแลเห็น	ซาบซาบมองมอง
เจ็ดคนพี่น้อง	คล้องเอาสูตท้องเพื่อน
หรือ	

นางเมรีเหอ
พระรดาถามถึและถามถั่วน
ลุม่วงรัฐทาวนาว่ารัฐ โห่
ถามนางหน้านวลทกสิ่งอัน
หรือ

รักนุชเหอ
เหมือนเจ้าอุณรุฑร์รักอุษา
พระศรีสุชนทรงศักดิ์รักโนรา
ทำปรีอานงเนื้อเย็นจะเห็นใจ

ฯลฯ

นอกจากเนื้อร้องเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมแล้ว
การใช้คำการเปรียบเทียบ ของเพลงกล่อมเด็กด้วยเช่น

สุดจิตเหอ
ไม่มีธุระพี่ไม่ไป
ในอกของพี่เหมือนหินถั่ววง
จะอยู่โลมกลอยใจให้หายรัก

หรือ
เดือนเอยเดือนหงาย
อ้อมเจ้าขึ้นใส่รถ
พิศแลดูดาวไป
พิศแลดูเดือน

ฯลฯ

การศึกษารูปแบบคำประพันธ์ของเพลงกล่อมเด็กก็เป็นส่วนหนึ่งที่เรอาจพิจารณา ส่วน
ใหญ่จะเน้นสัมผัส ส่วนจำนวนพยางค์ไม่ตายตัวในวรรคหนึ่งอาจมีตั้งแต่ 3—9 พยางค์ จำนวน
วรรคในแต่ละบทไม่ค่อยแน่นอน แต่เพลงกล่อมเด็กของปักษ์ใต้มีรูปแบบคำประพันธ์ค่อนข้างแน่นอน
ดังนี้

เสียทีที่เข้าไปชมสวน
ถามนางหน้านวลทกสิ่งอัน
บอกให้พี่ไว้ทกสิ่งสรรพ
เมรีเออวัลย์สิงไหวไม่พรางผัว

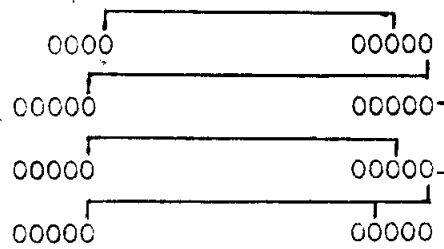
สิ้นสุดพี่รักเจ้าหนักหนา
นางสีดาร์กพระรวมไม่คลายใจ
เหมือนตัวของข้ารักเจ้าหน้าไย
ทกใส่ว่าพี่รักคนเอน

เราอาจศึกษาความเป็นวรรณศิลป์ ศิลปะ

สุดคิดพี่แล้วแก้วกลอยใจ
จะอยู่โลมกลอยใจให้หายรัก
ในทรงของพี่คือศรปัก
มีกรรมจำชักไป.

ดาวกระจายทรงกลด
ว่าจะพาไปชมเดือน
ดาวก็ไม่งามเหมือน
เหมือนนวลอุแม่ณา

จำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคอาจมากกว่า或少 รวมทั้งสัมผัสอาจเพิ่มมากกว่านี้ เช่นในวรรคที่ 1 อาจส่งสัมผัสมายังวรรคที่ 2 และวรรคที่ 3 อาจส่งสัมผัสมายังวรรคที่ 4 ด้วย

5. ศึกษาเพลงกล่อมเด็กโดยนำไปสัมพันธ์กับภาษาถิ่น เพลงกล่อมเด็กแต่ละถิ่นอาจมีภาษาถิ่นแทรกอยู่ เราอาจวางหัวข้อศึกษาภาษาถิ่นจากเพลงกล่อมเด็กได้

6. เปรียบเทียบเพลงกล่อมเด็กในแต่ละจำนวน บางบทอาจมีหลาย Version หรืออาจเปรียบเทียบเพลงกล่อมเด็กของถิ่นต่าง ๆ เพื่อดูลักษณะเฉพาะของเพลงกล่อมเด็กของถิ่นนั้น ๆ ก็ได้

เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก

เพลงประกอบการละเล่นของเด็กถือว่าช่วยให้การละเล่นนั้น ๆ สนุกสนานครึกครื้นยิ่งขึ้น และเพลงประกอบการละเล่นของเด็กจะเป็นเพลงที่ใช้ร้องประกอบการละเล่นต่าง ๆ ที่เล่นกันเป็นกลุ่ม หลาก ๆ คน เป็นส่วนใหญ่ เพลงประกอบการละเล่นของเด็กนี้เราอาจนำมาศึกษาได้ ดังนี้

1. เพลงประกอบการละเล่นของเด็กส่วนใหญ่ใช้ร้องประกอบการละเล่น ของเด็กวัยต้น ๆ และไม่ต้องใช้กำลังกายมาก เช่น

แมงมุมเอ๋ย		ขยุ้มหลังคา	
แมวกินปลา		หมาไล่กัด	กะโพงกัน
หรือ			
โยกเยกเอ๋ย		น้ำท่วมเมฆกระต่ายลอยคอ	
ไอ้เขี้ยวหางงอ		กอดคอโยกเยก	
หรือ			
หนึ่งแปะเบ็ด		สองแปะไก่อ	
สามไข่ไก่	สี่ไข่เบ็ด	ห้าตบอก	หกตบมือ
เจ็ดจิ้มจุ่ม	แปดวงเวียน	เก้าหูกยักซ์	สิบทักนิ้ว
	ฯลฯ		

2. เพลงประกอบการละเล่นของเด็กสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เช่น

จ้ำจิมะเชื่อเปราะ		กระเทาะหน้าแวน	
พายเรือออกแอน		กระแทกตันกุ่ม	
สาวสาวหนุ่มหนุ่ม		อาบน้ำท่าไหน	
อาบน้ำท่าวัด		เอาแบ้งที่ไหนผิด	
เอากระจกที่ไหนส่อง		เยี่ยมเยี่ยมมองมอง	
นกขุนทองร้องวู้			
ปกติกคนในชนบทจะอาบน้ำที่ริมแม่น้ำลำคลอง		และบางที่ทำน้ำสาธารณะก็เป็นแหล่งพบ	
ปะของหนุ่มสาว			

อีกบทหนึ่งช่วยแนะนำให้เข้าใจสภาพชีวิตคนชนบทว่าถ้าอยู่ไกลจาก แม่น้ำลำคลองจะต้องซูดบ่อไว้เพื่อมีน้ำกินน้ำใช้ จากเพลง งามเอ๋ย ดังนี้

(พ้องถาม) งามเอ๋ย	กินน้ำบ่อไหน
(ตอบ) กินน้ำบ่อทราย	ย้ายไปก็ย้ายมา
(ถาม) งามเอ๋ย	กินน้ำบ่อไหน
(ตอบ) กินน้ำบ่อโสก	โยกไปก็โยกมา
(ถาม) งามเอ๋ย	กินน้ำบ่อไหน
(ตอบ) กินน้ำบ่อหิน	บินไปก็บินมา
กินหัวกินหาง	กินกลางตลอดตัว

อีกบทหนึ่งสะท้อนให้เห็นค่านิยม และแฝงการสอนเรื่องมรรยาทให้เรียบร้อย ดังนี้

เจ้าจ้เม็ดขนุน	ใครมีบุญได้กินสำหรับ
ใครผลุบผลับได้กินหมาเนา	ไอ้ส้มมะลิม ส้มมะเบ้น
มะขามออกดอกมะกอกออกฝัก	ผัวไม่รักจะโทษเอาใคร
จะโทษอีเบ้น	อีเบ้นเล่นจู้ต

และบทที่จะกล่าวต่อไปสะท้อนเรื่องครอบครัวว่า ลูกเขยอยู่กับแม่ยายจะต้องช่วยเหลือรับใช้แม่ยายอย่างดี ดังเช่น

เจ้าจ้ดอกเข็ม	มาเล็มดอกหมาก
กลิ้งครกกลิ้งสาก	ให้แม่ยายซ้อมข้าว
เก็บน้ำเต้าให้แม่ยายเลี้ยงชด	เก็บชะมดให้แม่ยายฝนทา
เก็บดอกจำปาให้แม่ยายดมทัด	เก็บไม้กลัดให้แม่ยายเสียบผม
เป็นไอ้ยมให้เขาซ่มหัวใช้	เป็นไอ้ไม้ให้เขาขายหัวกิน
เป็นไอ้อินทร์ให้เขากินหัวเสีย	

ฯลฯ

3. อาจศึกษาเพลงประกอบการละเล่นของเด็กที่มีหลาย Version และอาจศึกษาเพลงประกอบการละเล่นของเด็กในเชิงเปรียบเทียบ กล่าวคือเปรียบเทียบเพลงประกอบการละเล่นของเด็กภาคต่าง ๆ หรือท้องถิ่นต่าง ๆ ว่าแตกต่างกัน หรือเหมือนกันอย่างไร.

ตัวอย่างการศึกษาเพลงประกอบการละเล่นของเด็กที่มีหลายสำนวน (Version) เช่น จำ
มะเขือพวง มีสำนวนต่างกันดังนี้

จำมะเขือพวง	เห็นชาวบางหลวงมาทอดกัมกั๋ง
กัมกั๋งเอ๋ย	มาร้องแฉ่ ๆ มาสอยดอกแค มาแห่ยุรูปู
อีหนูคายเบ็ง	อีแรงตกใจ บินไปเพียบพยาย
จระเข้ลากหาง	นกกางยีนปรี้อ
กับอีกสำนวนหนึ่งว่า	
จำมะเขือพวง	เมียน้อยเมียหลวงมากินกัมกั๋ง
กัมกั๋งร้องแฉ่	มาสอยดอกแค
มาแห่ยุรูปู	อีหนูตกกระได
กลางคืนเมาเหล้า	เตะหม้อข้าวปากบั้น
หม้อข้าววึ่งหนี	สาระพีเล่นกล
กระจำสวดมนต์	รับศีลรับพร.
หรือ วีวีข้าวสาร	ก็มีสำนวนต่าง ๆ กัน ดังเช่น
วีวีข้าวสาร	สองทะนานข้าวเปลือก
เลือกห้องโบลาน	เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน พานเอาคนข้างหลังไว้
กับ	
วีวีข้าวสาร	สองทะนานข้าวเปลือก
คัดข้าวใส่จาน	เลือก ๆ โบลาน
พานเอาคนข้างหลัง	
	เป็นต้น.

การละเล่นของเด็ก

การละเล่นของเด็กมีต่าง ๆ กันไป สมัยก่อนอุปกรณ์เครื่องเล่นต่าง ๆ สำหรับเด็กยังไม่มีแปลก ๆ นานาชนิดเช่นปัจจุบัน ดังนั้นอุปกรณ์สำหรับใช้ประกอบการเล่นของเด็กจึงเป็นวัสดุรอบ ๆ ตัว ง่ายในท้องถิ่น อาจเป็นเม็ดมะขาม ลูกส้มเล็ก ๆ ลูกผักหวาน ลูกหมากพวง เศษอิฐ เหล่านี้นับเป็นอุปกรณ์ง่าย ๆ สำหรับเด็ก การศึกษาการละเล่นของเด็กอาจแยกศึกษาเป็นหัวข้อ คือ

1. ศึกษาในแง่คุณค่า

1.1 เป็นเครื่องให้ความบันเทิง สนุกสนาน ไม่ว่าเด็กวัยใดก็จะมีการเล่นที่ช่วยให้สนุกสนานเพลินเหมาะแก่วัยของเขา

1.2 เป็นการฝึกอวัยวะส่วนต่าง ๆ เช่น ฝึกกล้ามเนื้อ ขา แขน สายตา ฯลฯ ตัวอย่างเช่นการเล่นตาแข่ง เป็นการฝึกอวัยวะขา กล้ามเนื้อ กระดูก ส่วนขา มากที่สุด การเล่นหมากเก็บเป็นการฝึกความว่องไวเป็นการบริหารคอ มือ และฝึกสายตา ชักคะเย่อ เป็นการฝึกกล้ามเนื้อแขนขาเป็นต้น

1.3 เป็นการออกกำลังกาย ที่มีประโยชน์มาก การละเล่นบางอย่างอาจเป็นเพียงการใช้อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นการบริหารอวัยวะส่วนนั้น ๆ แต่การละเล่นอีกเป็นจำนวนมากต้องใช้พลະกำลัง ออกกำลังกายแทบทุกส่วน เช่น เตย, วิ่งเปี้ยว, ตีจับ, กระโดดเชือก ฯลฯ

1.4 เป็นการฝึกไหวพริบ ฝึกสมอง ฝึกความจำและความช่างสังเกต เช่น การเล่นมอญซ่อนผ้า ต้องมีไหวพริบว่าจะทิ้งผ้าที่ใครแล้วทำที่เป็นไม่สนใจ ผู้ล้อมวงก็ต้องพยายามจับสังเกตว่าตนจะเป็นผู้ถูกซ่อนผ้าหรือไม่, การเล่นทายต่อใบสน และการเล่นทายข้างบนหรือข้างล่าง ก็ต้องอาศัยไหวพริบ การทายต่อใบสนคือ เอาใบสนมาเด็ดแล้วต่อให้สนิทแล้วให้ผู้อื่นทายว่าเด็ดต่อตรงไหน ผู้ทายต้องอาศัยความช่างสังเกตดูรอยต่อข้อของใบสน ผู้ต่ออาจทำเป็นงอส่วนอื่นไว้เสมือนว่าเป็นรอยต่อก็ได้ การเล่นทายข้างบนหรือข้างล่าง ก็ต้องอาศัยไหวพริบ การหลอกล้อ เช่นกัน การเล่นโพงพางเป็นการละเล่นที่ต้องอาศัยความช่างสังเกต จะยกมาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างการเล่นโพงพาง

ชนิดของการเล่น

ภายนอกสถานที่

ผู้เล่น

เด็กหญิง เด็กชายหลายคน

เครื่องอุปกรณ์การเล่น

ผ้าผูกตา 1 ผืน

วิธีเล่น จับไม้สั้นไม้ยาว หรือจะใช้วิธีการใดก็ได้ เพื่อให้ผู้เล่นคนหนึ่งออกมาเป็นปลา ผู้เป็นปลา จะถูกผูกตาด้วยผ้าจนมิดชิด แล้วผู้เล่นอื่น ๆ จะจับมือล้อมวงโดยปลาอยู่กลางวง ผู้เล่นจับมือกันเดินรอบ ๆ ปลาแล้วร้องว่า โพงพางเอย ปลาเข้าลอด ปลาตาบอด เข้าลอดโพงพาง ร้องหลาย ๆ เที้ยว แล้วหยุดนิ่งลง ผู้เป็นปลาจะเดินตรงไปทางใดอย่างหนึ่ง พอถึงตัวผู้เล่นก็จับผู้นั้นไว้ กล่าวว่าเป็นใคร แล้วเรียกชื่อออกมา ถ้าทายถูก ผู้เป็นปลาก็ออกมาล้อมวง ผู้ถูกจับก็เข้าไปเป็นปลาแทน แต่ถ้าทายผิด ผู้เป็นปลาต้องเป็นต่อไปจนกว่าจะทายถูก เล่นวนเวียนอย่างนี้เรื่อยไป จนกว่าจะเบื่อ เลิกเล่น

การเล่นเช่นนี้ผู้เป็นปลาต้องมีความสังเกต เพราะถ้าจับผู้เล่นได้กล่าวจากลักษณะแขนหรือผม แล้วก็ทายว่าเป็นใคร

2. การศึกษาการเล่นของเด็กอีกแ่งมุมหนึ่งคือ ดูว่าเหมาะกับเด็กหรือบุคคลวัยใด การละเล่นแต่ละอย่างอาจเหมาะกับเด็กต่างวัย ตัวอย่าง

เด็กวัยเด็กเล็ก มีการละเล่น เป่ากบ, แมงมุมขยุ้มหลังคา, ตบแผละ จ้ำจี้ต่าง ๆ (จ้ำจี้มะเขือเปราะ, จ้ำจี้เม็ดขนุน, จ้ำจี้มะเขือพวง) โยกเยก เป็นต้น พอเด็กโตขึ้นมาแล้วจะไม่นิยมเล่น จะเล่นการละเล่นต่าง ๆ ที่ต้องใช้กำลังกาย ไหวพริบมากขึ้น การละเล่นบางอย่างผู้ใหญ่ก็ใช้เล่นได้ เช่น มอญซ่อนผ้า, สะบ้า, ซักกะเย่อ, วึ่งเปี้ยว แต่ผู้ใหญ่จะเล่นในโอกาสต่าง ๆ เช่น สงกรานต์ หรือ การรื่นเริงในหมู่บ้าน

3. ศึกษาการเล่นของเด็กภาคต่าง ๆ เปรียบเทียบกันจะเห็นว่า การละเล่นบางอย่างมีวิธีการเล่นเหมือนกันแต่เรียกชื่อต่าง ๆ กันไป เช่น การละเล่น บักข่างน้อยของจังหวัดอุบลราชธานี มีวิธีการเล่นคือ ให้ผู้ใหญ่ผู้หนึ่ง ครั้งแรกนั่งเหยียดขา น่องจรดพื้น ปลายนิ้วเท้าเหยียดตรง ให้ผู้เล่นอื่น ๆ กระโดดข้ามไปที่ละคน เมื่อเสร็จแล้ว ครั้งที่สองเหยียดเท้าต่อซ้อนขึ้นอีกเท้าหนึ่ง ให้ผู้เล่นกระโดดข้ามไป ครั้งที่สามเอาแขนเหยียดออกต่อเท้าขึ้นไปอีกแขนหนึ่ง ครั้งที่สี่เพิ่มแขนอีกเป็นเท้าต่อเท้าแขนต่อแขน ครั้งที่ห้า เปลี่ยนเป็นท่าคลานให้เข้าและมือจรดพื้นดิน ครั้งที่หก ลูกขึ้นเหยียดขาตรงฝ่ามือจรดพื้นดิน ครั้งที่เจ็ด ให้โก่งลำตัวให้สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผู้เล่นกระโดดข้ามไป ผู้กระโดดมักจะกระโดดไม่ข้ามในครั้งที่เจ็ด ถ้าผู้ใดกระโดดผ่านไปได้โดยร่างกายของตนไม่ไปถูกผู้ที่เรากระโดดข้ามถือว่าชนะ ถ้าไปถูกส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายของผู้ที่เรากระโดดข้ามจะแพ้ ต้องไปเป็นผู้ถูกข้ามต่อไป การเล่นเช่นนี้ภาคกลางจะเรียกเป็น กระโดดข้าม หรืออื่น ๆ แต่วิธีการเล่นเหมือนกัน เป็นต้น

4. การเล่นเกมแต่ละถื่นจะสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม เช่น ลิงชิงบอลล์ ลิงชิงบอลล์ของเด็กแถบทุ่งกับเด็กริมน้ำจึงต่างกัน กล่าวคือ ลิงชิงบอลล์ของเด็กแถบทุ่ง จะเล่นล้อมวงกันแล้วหาอุปกรณ์ที่มีลักษณะกลม ๆ ใหญ่ถนัดมือ และไม่หนักนัก สมัยก่อนลูกบอลล์ไม่แพร่หลาย ภายหลังจึงใช้ลูกบอลล์แทน เมื่อหาอุปกรณ์แทนบอลล์แล้ว ก็จะมีการจับให้เด็กคนหนึ่งเป็นผู้เล่น เป็นลิงก่อน การเลือกให้ผู้ใดเป็นลิงก่อน อาจใช้วิธีต่าง ๆ กัน เช่น คว่าตายหงายเป็น, เป่ายิงซุบ, โออาเหล่าตาเป๊ะเมื่อได้คนเป็นลิง ลิงจะอยู่ตรงกลาง ผู้เล่นจะเล่นล้อมวง โยนบอลล์ไปมาให้แก่กัน ลิงจะต้องแย่งบอลล์ให้ได้ ถ้าแย่งจากผู้ใดได้ ผู้นั้นจะเป็นลิงต่อไป ถ้าเด็กที่อยู่ริมน้ำจะเล่นลิงชิงบอลล์ ในน้ำ อาจใช้ลูกผลไม้กลม ๆ เช่น ลูกส้ม หรือลูกลำโพง เป็นต้น วิธีการเล่นคล้ายบนบกนั่นเอง

ความเชื่อ

การศึกษาเรื่องความเชื่ออาจศึกษาได้หลายด้าน คือ

1. ตู้นักกำหนดใจของความเชื่อหรือบ่อเกิดของความเชื่อในสิ่งนั้น ๆ อาจมีเหตุผล หรืออาจไม่มีเหตุผล (ดูในบทที่ 4 ตอนความเชื่อ ได้กล่าวแล้วจะไม่นำมากล่าวอีก)

2. ความเชื่อที่มีเหตุผลแฝงเร้นจะมีคุณค่าต่าง ๆ กัน¹ เช่น

2.1 เพื่อให้สังคมเป็นระเบียบ เป็นการวางกฎเกณฑ์ทางสังคม

2.2 เพื่อให้ผู้ยึดถือมีมรรยาท ประณีต รอบคอบ

2.3 เพื่อรักษาสุขภาพ อนามัย การรักษาความปลอดภัย

2.4 เพื่อให้มีกำลังใจ มีความหวัง

3. ดูความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อว่าคุณค่าความเชื่อบางอย่างปัจจุบันหมดไปอาจเพราะความเข้าใจในข้อเท็จจริง อาจเพราะไม่เหมาะกับสภาพปัจจุบันหรือ เพราะค่านิยมเปลี่ยนแปลงไป ดังตัวอย่างคือ

ความเชื่อในเรื่องเมขลา รามสูร เดิมไม่ทราบว่าเป็นสิ่งฟุ้งงวุ่นก่อนฝนตกคืออะไรแน่ ด้วยความไม่รู้ก็เลยเชื่อว่า เมขลาล้อแก้ว รามสูรขวางขวาน ครั้นวิทยาศาสตร์ทดลอง พิสูจน์ แล้วยืนยันว่า เป็นเรื่องกระแสไฟฟ้าในก้อนเมฆวิ่งเข้าหากันคนรุ่นใหม่ก็เชื่อเรื่องเมขลา รามสูร น้อยลง ๆ ความเชื่อบางอย่างไม่เหมาะกับสภาพปัจจุบัน เช่น การดูวันเวลา ตัดเล็บ ตัดผม สระผม นุ่งผ้าใหม่ ในสมัยก่อนอาจคอยให้เป็นวันดีเหมาะที่จะทำสิ่งเหล่านี้จึงทำ แต่ปัจจุบันเวลาและสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยจึงไม่ปฏิบัติตามความเชื่อนั้นนับวันความเชื่อนี้ก็จะหมดไป อนึ่งเหตุที่ทำให้ความเชื่อหมดไปก็คือการเปลี่ยนแปลงค่านิยม เช่น ในสมัยก่อน นิยมนุ่งผ้าสี่ตามวันเพื่อความเป็นสิริมงคล แต่ในปัจจุบันนี้ ค่านิยมเปลี่ยนแปลงไป คนก็มีได้สวมเสื้อผ้าให้มีสีตรงตามสีของวันนั้น ๆ

4. การศึกษาความเชื่อในเชิงเปรียบเทียบ การศึกษาความเชื่อในเชิงเปรียบเทียบ อาจเปรียบเทียบความเชื่อของดินต่าง ๆ ดูความเหมือนความแตกต่าง หรืออาจศึกษาความเชื่อของไทย กับความเชื่อของชาติอื่น ๆ ก็ได้ จากการศึกษาความเชื่อของไทยเปรียบเทียบกับความเชื่อของชาติอื่น พบ

¹ ดูในบทที่ 4 ว่าด้วยเรื่องความเชื่อ ได้อธิบายให้ตัวอย่างไว้แล้วในตอนหนึ่งจึงขอข้ามไป

ว่า มีพื้นฐานความเชื่อคล้าย ๆ กันหลายอย่าง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะจุดมุ่งหมายของการสร้างความเชื่อต่าง ๆ ของมนุษย์ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด คล้ายกัน คือ¹

1 ความเชื่อบางอย่างเป็นสามัญสำนึกที่ดี เช่น การรักษาความปลอดภัย ตัวอย่างไม่ให้เดินลอดบันได, ไม่ให้เล่นไฟ ฯลฯ

2 ความเชื่อบางอย่างเป็นสิ่งที่ต้องการให้ผู้เชื่อมีกิริยาสุภาพงดงามเช่นให้ปิดปากในขณะทาน ไม่ร้องเพลงที่โต๊ะอาหาร ฯลฯ

3 ความเชื่อบางอย่างเป็นวิธีการรักษาบำรุงสุขภาพ เช่น ให้รับประทานแอปเปิ้ลวันละหนึ่งผล

4 ความเชื่ออีกเป็นจำนวนมากเป็นเรื่องสนองความปรารถนา, กำล้างใจความใคร่รู้ เช่น การทำนายโชคชะตา, การทำนายฝัน เกี่ยวกับโชคลางและสวัสดิภาพของร่างกาย, สิ่งของ การทำงาน เป็นต้น

5. ความเชื่อบางอย่างเกี่ยวกับสัตว์และพืช ดวงจันทร์ ดวงดาวและบรรยากาศ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และบางสิ่งที่มนุษย์ไม่รู้ชัด

จากพื้นฐานความเชื่อของมนุษย์ที่คล้ายคลึงกันนี้ ทำให้ความเชื่อของไทยคล้ายกันกับของชาติฝรั่งดังนี้²

→ A cat can't smell if its whiskers are cut out.

→ A black cat without any spot of colour on it is a witch

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องแมวที่ว่า ถ้าตัดหนวดแมวออกแล้วแมวจะไม่ได้กลิ่นหรืออาจจำทางไม่ถูกนี้ ของไทยเรามีความเชื่อเช่นนี้เหมือนกัน ส่วนเรื่องแมวดำปลอด ฝรั่งเชื่อว่า คือแม่มด ไทยเราเชื่อว่า แมวดำปลอดอาถรรพ์ แม้จะไม่ใช่แม่มดแต่ก็ห้ามแมวดำข้ามโลงศพ เพราะศพจะฟื้นลุกขึ้นมาไล่จับคน นอกจากนี้ฝรั่งก็ยังมี ความเชื่อในเรื่อง การดูลักษณะสัตว์ การดูลักษณะม้าดังนี้

If you want to buy a good horse look at his feet and if he has

One white foot. try him;

Two white feet, buy him;

Three white feet, put him in the dray;

¹ V. Marion Emrich, *Child's Book of Folklore.*, p.1

² *Ibid.*

Four white feet, give him away;

Four white feet, and a white nose;

Take off his hide and feed him to the crows.

ความเชื่อเกี่ยวกับการอาชีพ เช่น การจับปลา ดังนี้

— When you go fishing, Take a small mirror and hold it so that the sun reflects it. The light will blind the fish so that you can catch them with your hands.

— You will have bad luck fishing if you put the bait on the hook with your left hand.

ความเชื่อที่เหมือนกันกับของไทยจนทำให้เกิดความสงสัยว่า ทำไมจึงเหมือนกันเป็นอย่างพิมพ์เดียว คือ

— If a turtle pinches your toe it won't let go until it thunders.

— To dream of an elephant means riches.

ที่คล้ายของไทย เช่น ดุลักษณะคน เช่น คนหูยาวมีบุญ อายุยืน ของฝรั่งว่า

— It is good luck to have large ears

หรือของไทยว่า คนมีไฟหรือขี้แมลงวันแถวริมฝีปาก เป็นคนพูดเก่ง ปากจัด ของฝรั่งว่า

— Wrinkles around your mouth mean you are a good story teller.

นอกจากนี้ในเรื่อง การสวมเสื้อผ้าให้มีสีตามวัน ของไทยเรามีความเชื่อเรื่องสวมเสื้อผ้าสีตามวัน 7 สี 7 วัน วันละสี เช่น วันอาทิตย์สีแดง วันจันทร์สีเหลือง หรือ สีนวล ของฝรั่งพบว่า ฝรั่งเชื่อเรื่องสวมเสื้อผ้าเลือกสี เพื่อโชคชัยเหมือนกัน แต่ไม่พบครบทั้ง 7 วัน เหมือนกับของไทย ของฝรั่งว่าดังนี้

If you want to be lucky on friday, wear something green.

ในเรื่องการตัดเล็บ ตัดผม ของไทยเรา มีความเชื่อว่า ถ้าจะตัดเล็บ ตัดผม ควรดูวันของฝรั่งก็มีความเชื่อ ในเรื่องการตัดเล็บ คือ

It is a good idea to pick certain days of the week for cutting your fingernails

Cut them on monday, Cut them for health;

Cut them on Tuesday, Cut them for wealth;
 Cut them on Wednesday, Cut them for news;
 Cut them on Thursday, A new pair of shoes;
 Cut them on Friday, Cut them for sorrow;
 Cut them on Saturday, A present tomorrow;
 But he who on Sunday shaves his horn,
 Better that man had never been born.

ความเชื่ออีกเป็นจำนวนมากเป็นเรื่องที่สอนเรื่องมรยาท ความสุภาพความน่าดูของกิริยา
 และความมีระเบียบเรียบร้อย ดังนี้

- It is bad luck to put hats, shoes or umbrellas on a bed.
- It is bad luck to walk around with one shoe off and one shoe on.
- You will have bad luck if you shake hands with someone with your gloves on.
- The boy or man who enters a house with his hat on will have bad luck.

ความเชื่อบางอย่างเป็นเรื่องแตกต่างในทัศนะ จะเห็นว่าฝรั่งถือว่า สีขาวเป็นสีบริสุทธิ์
 ใช้ในการมงคล แต่ชาวจีน ถือว่า สีขาวใช้ในงานศพ คนจีนถือว่าสีแดง หรือ สีชมพู เป็นสีสำหรับ
 มงคล

ดังนั้นการศึกษาความเชื่อในเชิงเปรียบเทียบนี้จะช่วยให้เข้าใจทัศนะและพฤติกรรมของ
 มนุษย์แต่ละชาติ ได้มาก เห็นความเชื่อที่เหมือนกันและแตกต่างกันชัดเจน

การศึกษาเรื่องความเชื่อ นอกจากจะศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังอาจศึกษาโดย
 ใช้จิตวิทยาเข้ามาช่วยในการพิจารณาได้บ้าง เช่น ความเชื่อที่มีได้บอกเหตุผลตรง ๆ แต่ใช้วิธีการทาง
 อ้อมนับเป็นผลจากจิตวิทยา การแปลเหตุการณ์บางอย่างเป็นความเชื่อ โดยเฉพาะเกี่ยวกับความฝัน
 การทำนายฝัน การแก้เคล็ด เป็นผลในทางจิตใจ เช่น การที่คนอยากรู้อะไรเรื่องอนาคต ก็มีการสร้าง
 ความเชื่อเชิงทำนายขึ้นมีเหมือนกันทุกชาติ ตัวอย่างเช่น ความเชื่อของชาวเปอร์เซียเกี่ยวกับการทำนาย
 เรื่องลูกชาย ลูกหญิง ดังนี้¹

ถ้าต้องการทราบว่าคนท้องจะมีลูกชาย หรือลูกหญิงให้เรียกเธอผู้ที่ท้องนั้นให้มาหาท่าน
 ถ้าเธอก้าวขาขวาก่อน แสดงว่า เธอจะได้ลูกชาย ถ้าเธอก้าวขาซ้ายก่อนจะได้ลูกสาว หรือ

¹ Henri Massi, *Persian Beliefs And Customs*, p. 8-12

- ถ้าหมข้างขวาเริ่มบวมก่อนจะได้ลูกชาย ถ้าหมข้างซ้ายบวมก่อนจะได้ลูกสาว ถ้าหัวนมเป็นสีชมพูจะได้ลูกชาย ถ้าหัวนมเป็นสีน้ำตาลจะได้ลูกสาว
- ถ้าคนท้องร่าเริง มีความสุข ยิ้มแย้ม อารมณ์ดี จะได้ลูกชายถ้าคนท้องเบื่อหน่าย เศร้าใจ และอารมณ์ไม่ดี จนเฉื่อยง่าย จะได้ลูกสาว
- ถ้าฝันเห็นดาบ จะได้ลูกชาย
- ถ้ามีช้อนส้อม คู่กับมีด วางอยู่ ถ้าคนท้องหยิบมีดก่อนจะได้ลูกชาย ถ้าหยิบส้อมก่อนจะได้ลูกสาว

๖๑

การทำนายนี้เป็นการสนองความอยากรู้อยากเห็น การทำนายอาจไม่ถูกต้องตามข้อเท็จจริง แต่ก็เป็นจิตวิทยาอย่างหนึ่ง ถ้าศึกษาค่านิยมของชาวเปอร์เซียแล้วจะเห็นว่า ชาวเปอร์เซียนิยมลูกชาย รักลูกชายมากกว่าลูกสาวเมื่อเด็กเกิด ถ้าเป็นเด็กชายจะมีการฉลองกันเพื่อแสดงความยินดีเป็นการรับขวัญด้วยถ้าเป็นลูกสาวจะไม่มีงานฉลอง เหตุผลของทัศนคติ หรือค่านิยมนี้ก็คือลูกสาวเมื่อแต่งงานแล้วต้องจากพ่อแม่ไปอยู่กับสามี ส่วนลูกชายแต่งงานแล้วก็อยู่กับบิดามารดาโดยรับภรรยาเข้าไปช่วยปรนนิบัติบิดามารดาตน ดังนั้นจากค่านิยมนี้โดยจิตวิทยา เวลาคนท้องจึงทำนายจากการดูลักษณะมารดา ถ้ามารดาสุขภาพดี ร่าเริง แข็งแรง แจ่มใส จะได้ลูกชาย หรือ การที่ก้าวเท้าขวาเป็นลูกชาย เพราะค่านิยมที่เป็นสากลอย่างหนึ่ง ระหว่างขวาซ้าย ก็คือเชื่อว่า ขวา ดีกว่า ซ้าย เช่น จับมือขวา (checkhand) ยกมือขวาก้าวเท้าขวาก็ถือว่าดีกว่าก้าวเท้าซ้าย เป็นเรื่องของจิตวิทยาอย่างหนึ่ง นอกจากนี้การนำจิตวิทยามาใช้ ในการวิเคราะห์เรื่องความเชื่อ คือ เกี่ยวกับความฝัน นักจิตวิทยาชื่อ ซิกด์มันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้เขียนเกี่ยวกับการตีความของความฝันไว้ใน *Dream in Folklore*¹ ซึ่งฟรอยด์ เชื่อว่า ความฝันของคนเป็นจิตใต้สำนึกอย่างหนึ่ง โดยฟรอยด์ให้แนวคิดที่ว่า คนเรามีความปรารถนาอยู่ในจิตสำนึก (Conscious) แต่ไม่สมปรารถนา หรือ อาจกังวลอยู่ในจิตจึงไปปรากฏในรูปของความฝัน เป็นระดับของจิตไร้สำนึก (Unconscious) จิตไร้สำนึกนี้เป็นระดับที่เก็บเรื่องราว ประสบการณ์ต่างๆ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิด ฯลฯ ที่ไม่อาจแสดงออกมาในขณะที่จิตสำนึกก็ถูกเก็บกดเอาไว้ จึงแสดงออกในรูปความฝันดังนั้น การแปลหรือตีความความฝันจึงช่วยให้รู้จัก หรือ เข้าใจสภาพจิตใจของคนคนนั้น เช่น ฝันเกี่ยวกับเรื่องเพศ แสดงว่า จิตผู้นั้นหมกมุ่นต้องการแสดงออก แต่อาจถูกศีลธรรมกีดขวางอยู่ เป็นต้น

¹ Ernest Jones, "Psychoanalysis And folklore" *The Study of Folklore*. p. 88

การตีความเชิงจิตวิทยาานี้ถือเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูลความเชื่อ เพื่อความกว้างไกลในความคิด แต่จะให้ลึกซึ้งถูกต้องก็คงต้องศึกษาทฤษฎีจิตวิทยากันอย่างละเอียดทีเดียว

การตีความ หรือ การทำนายความเชื่อโดยใช้ข้อเท็จจริง หรือคิดตามความเป็นจริงโดยทั่วไปเป็นเรื่องของจิตวิทยาอย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่น

— ถ้าฝันถึงสุนัขแสดงว่าท่านจะได้มิตรแท้

— ถ้าแมงมุมคลานที่กระเป๋าสตางค์ของท่านแสดงว่า ท่านจะมีเงินไม่ขาดมือ

ความเชื่อ 2 ข้อ นี้เป็นการตีความโดยโยงจากข้อเท็จจริง คิดง่าย ๆ ก็คือ สุนัขเป็นสัตว์ที่จงรักภักดีต่อเจ้าของ ฝันเห็นสุนัข ก็ตีความไปเป็นมิตรแท้ หรือ เชื่อเรื่องแมงมุมคลานที่กระเป๋าสตางค์ ข้อเท็จจริงคือ ถ้ากระเป๋าสตางค์ที่แมงมุมจะคลานได้ แสดงว่ามีค้อยได้หยิบใช้ ถ้าใช้ตลอดเวลาจนกระทั่งแมงมุมจะไปไม่ได้ไปคลานได้ ถ้าไม่ค้อยหยิบใช้ก็ต้องมีสตางค์เหลือแน่

เรื่องของการแก้เคล็ดก็เป็นเรื่องช่วยในด้านกำลังใจถือเป็นจิตวิทยาอย่างหนึ่งเช่นกัน

การศึกษาวិเคราะห์ความเชื่อนี้อาจจะศึกษาวิเคราะห์ได้หลาย ๆ แนวตั้งกล่าวเป็นสังเขปแล้ว

ประเพณี

ประเพณี ถือเป็น ข้อมูลชนิดหนึ่งของคติชาวบ้าน นับว่าเป็นเรื่องที่อาจศึกษากันได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวางมาก การศึกษาเรื่องประเพณีอาจศึกษาได้ดังนี้ คือ

1. ศึกษาด้านคุณค่า กล่าวคือ ประเพณีนั้น ๆ ให้ประโยชน์หรือมีคุณค่าสำหรับผู้ปฏิบัติอย่างไรบ้าง ประเพณีของไทยเราส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ดังนั้นคุณค่าที่ได้รับจากประเพณีอาจจำแนกได้ คือ

1.1 ทำให้จิตใจผู้กระทำแจ่มใส เพราะถือว่าได้ทำความดี และในแง่ปฏิบัติเพื่อสืบทอดศาสนา ได้แก่ ประเพณีทำบุญในวันสำคัญ ๆ ของศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา สงกรานต์ ประเพณีการบวช เป็นต้น

1.2 ทำให้สังคมเป็นระเบียบ ถือว่าประเพณีบางประเพณีเป็นบรรทัดฐานของสังคม ได้แก่ ประเพณี การสู้อุตสาหกรรม ประเพณีการทำศพ เป็นต้น เป็นแบบแผนที่กำหนดไว้หากใครไม่ประกอบประเพณีนั้น ๆ ก็จะมีความรู้สึกว่าตนผิดประเพณี แต่ไม่ถือว่าผิดร้ายแรง ประเพณีของชนบางกลุ่มบางเผ่า จะเป็นเหมือนกฎหมายของกลุ่มชนนั้น ๆ หากใครทำผิดถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงจนอยู่ร่วมสังคมนั้น ๆ อีกไม่ได้

1.3 ช่วยส่งเสริมกำลังใจ ถือเป็นความเชื่ออย่างหนึ่ง เช่น ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีทำบุญอายุ ประเพณีขอฝน, ประเพณีบูชาแม่โพสพ, แม่นาง, ผีตาแฮก เป็นต้น ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ส่งเสริมในแง่กำลังใจก็คือ ถ้าได้ทำบุญบ้านที่เราปลูกใหม่ หรือไปอยู่ใหม่ก็ทำให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความรู้สึกอบอุ่น ร่วมเย็นเป็นสุข เป็นกำลังใจ ในการประกอบอาชีพ เช่น อาชีพกสิกรรม ทำนา ถ้าได้ บูชา แม่โพสพ หรือ ผีตาแฮกเสียก่อน ก็ช่วยในด้านกำลังใจว่าปีนั้น พืชผลจะอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นประเพณีที่กระทำขึ้นจึงมีผลในด้านส่งเสริมกำลังใจ

2. ดูวิวัฒนาการ หรือความเปลี่ยนแปลงของประเพณี ประเพณีต่าง ๆ อาจเปลี่ยนแปลงไปด้วยเหตุต่างกัน บางประเพณีก็เปลี่ยนไปเพราะ

2.1 ประเพณีนั้น ๆ ขาดเหตุผล, ขัดกับหลักศีลธรรม มนุษยธรรม หรือขาดคุณธรรม ประเพณีของไทยเราไม่เห็นเด่นชัด จะยกประเพณีของพวกเขา ดยักในบอร์เนียว คือ ประเพณีการล่าหัวมนุษย์เพื่อเซ่นผีเทวดา และผี ก่อนลงมือเพาะปลูกพืช¹ ถ้าไม่ทำเช่นนั้น พืชพันธุ์ธัญญาชาติที่หว่านเพาะไว้จะไม่ได้ผลเพราะเทพเจ้าไม่อำนวย คนในครอบครัวก็จะได้รับความเดือดร้อนถึง

¹ เสฐียรโกเศศ การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน หน้า 137

อดอยาก และล้มตายหายจากกันมาก ๆ ครั้นต่อมาอังกฤษได้ปกครองดินแดนส่วนหนึ่งของเกาะบอร์เนียว เห็นประเพณีล่าหัวคนของพวกเขาดีนัก ผู้เป็นเจ้าเมืองชาวอังกฤษจึงประกาศห้ามเด็ดขาดไม่ให้ใครล่าหัวคนอีก ใครฝ่าฝืนจะถูกลงโทษพวกตักกวักว่าอำนาจก็ยอมปฏิบัติตาม ครั้นเลิกแล้วปีนั้นฝนไม่ตกตามฤดูกาลแห้งแล้ง พวกตักก็จึงกระด้างกระเดื่อง อังกฤษจึงย้ายเจ้าเมืองคนเก่าออกไป ส่งคนใหม่มา คนใหม่จึงใช้กุศโลบายเรียกชาวตักมาประชุมตกลงให้มีประเพณีเช่นพลีเทวดาด้วยหัวคนได้ แต่ให้ใช้หัวเก่าไม่ต้องล่าหัวมนุษย์สด ๆ เมื่อทำพิธีนี้แล้ว ฝนตกต้องตามฤดูกาล พวกตักก็จึงเลิกประเพณีล่าหัวคนได้เด็ดขาด จากที่ท่านเสฐียรโกเศศได้เล่าไว้นี้ชี้ให้เห็นว่า ประเพณีที่ขัดกับมนุษยธรรมนั้นในที่สุดก็ต้องหมดไป แต่ใช้ว่าจะให้เลิกเด็ดขาดในทันที ต้องค่อยเปลี่ยนแปลงแล้วจึงหมดไปในที่สุด

2.2 ประเพณีบางประเพณีเก่าสมัย เพราะมีวิทยาการใหม่มาแทน ประเพณีเหล่านั้นก็เลิกไป เช่น ประเพณีขอฝน ก็เลิกไปเพราะปัจจุบันใช้วิทยาการทำฝนเทียมแทนที่ ประเพณีการตายที่ต้องรัดศพเพื่อให้ของเสียในกระเพาะออกมาศพจะเน่าเปื่อยช้า และไม่สู้เหม็นนักก็หมดไป เพราะมีน้ำยาฟอร์มาลิน สำหรับฉีดศพไม่ให้เน่าเปื่อยมีกลิ่นมากมาแทน

2.3 ประเพณีบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป เพราะความไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน เช่น ประเพณี การบวชที่ต้องทำถึง 3 วัน มีวันสุกดิบ วันบวช และวันฉลอง ปัจจุบันรวบเหลือเพียงวันเดียว เพราะถ้าจะทำ 3 วันตั้งแต่ก่อนก็สิ้นเปลืองเสียเวลามากไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันที่ต้องเร่งรัด ประเพณีการทอดกฐิน อย่างจุลกฐิน ก็เช่นกันไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน การรดน้ำแต่งงานอย่างซัดน้ำ ก็เปลี่ยนมาเป็นรดน้ำที่มีอสังเหล่านี้เปลี่ยนแปลงมาเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันทั้งสิ้น

3 การศึกษาประเพณีในเชิงเปรียบเทียบ ประเพณีของแต่ละถิ่นแต่ละภาค หรือของประเทศหนึ่งกับอีกประเทศหนึ่งย่อมแตกต่างกันไปบ้างเหมือนกันบ้าง เช่น ประเพณีการแต่งงานของชาวอีสาน กับของชาวภาคกลางก็มีผิดเพี้ยนไป ชาวอีสานจะมีการรับขวัญ ลูกหลาน (เขยหรือ สะใภ้) ด้วยการผูกข้อมือด้วยด้าย แล้วอวยพร แทนที่จะมีพิธีรดน้ำและรับไหว้อย่างภาคกลาง เป็นต้น

การศึกษาข้อมูลประเภทต่าง ๆ ย่อมมีวิธีการต่าง ๆ กันไปแต่ก็มีหลักกว้าง ๆ ดังกล่าวในตอนต้นของบทที่ 5 นักศึกษาต้องพยายามทำความเข้าใจและพยายามคิดฝึกฝนการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เท่าที่ได้แสดง การศึกษาข้อมูลแบบต่าง ๆ นี้ถือเป็นเพียงตัวอย่างเพื่อเป็นแนวทางเท่านั้น และข้อมูลบางประเภทก็มี ได้กล่าวถึงเนื่องจากคิดชาวบ้านเป็นเรื่องกว้างขวางมาก ถ้าศึกษากันจริง ๆ ก็อาจศึกษาได้ลึกซึ้งแต่ต้องอาศัยเวลามาก นักศึกษาอาจหาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ มาศึกษาโดยมีพื้นฐานของหลักการวิเคราะห์จากบทที่ 5 นี้